

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

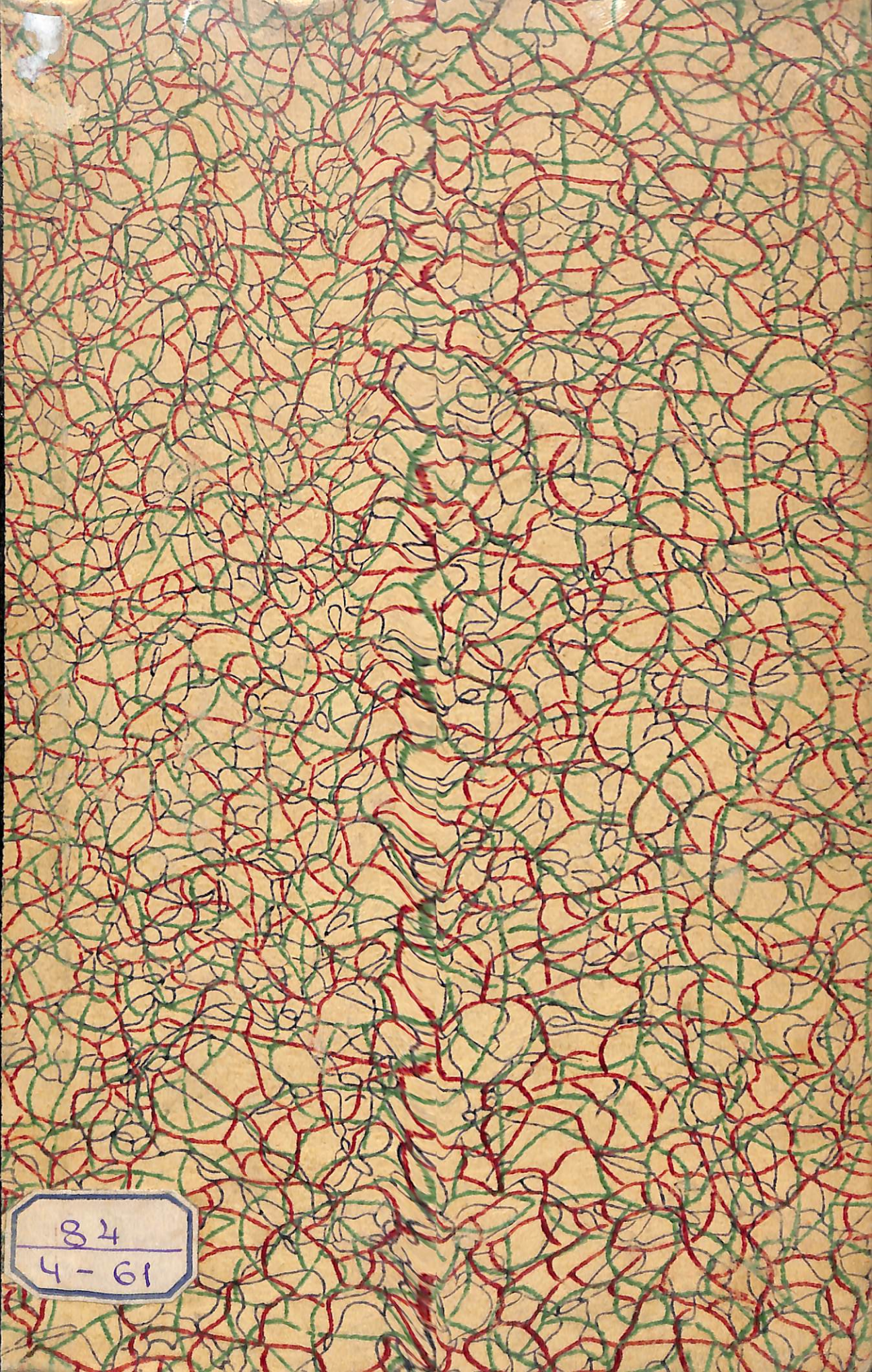
Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

84

4-61

ՓՐԱՆՍՈՒԱ ԴԸ-ԿԻՒՐՆԼ

ՆՈՐ ԿՈՒՌՔ

ԹԱՏԵՐԿ ԵՐԵՔ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ

Թարգմանեց Տ. Վ.

ԹԻՖԼԻՍ — 1906

Արտատպած «Լուսնայ» երկամսեայ հանդիսից

34
1-61

84

4-61

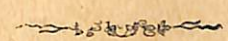
20 APR 2006

19 NOV 2010

ՓՐԱՆՍՈՒԱ ԴԸ ԿԻՒՐԵԼ

ՆՈՐ ԿՈՒՌԻՔ

ԹԱՏ ԵՐԿ ԵՐԵՔ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ

Թարգմանեց Տ. Վ.

Թ Ի Ը Ի Ս

Արագաձիպ Ա. Բուժաթեղաձեռնի, Նիկ. 21.

1904

Скоропечатня А. Кутателадзе. Ник. 21

(Արտատպուած Վրաստանի Երկամեայ Հանդիսեց)

4999

28
0-7

340 144 05

Доволено цензурою, Тифлисъ, 3-го Августа 1904 года.

Ն Ո Ր Կ Ո Ւ Ռ Ք

Թատերկ երեք արարուածով

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՉԻՆՔ

Ալբերտ Դոննա — բժիշկ.
Մորիս Կորմիէ — նորա
ընկերը.
Դենիս — ծառայ.
Բապտիստ — «

Լուիզա Դոննա — բժշկի
կինը.
Ժաննա Լըժէն — Լուիզայի
քոյրը.
Անտուանետտա Միլատ.
Նիզենիա — աղախին.

Ն. ԳՈՐԾՈՂ ՈՒԹԻՒՆ

Լուիզա Դոննայի ընդունարանը. փոքրիկ, գեղեցիկ կահա-
ւորութեամբ սենեակ: Խորքում երևում է բուխարիկը, որի ձախ
կողմը մուտքի դուռը, որ վառարանից բաժանուած է ջերմ —
արգելով, (écran) որ և տանտիրուհու սիրած տեղն է կազմում:
Սառչուած ձախ կողմը լուսամուտ, աջ կողմը՝ դուռ, որ տա-
նում է տան ներքին բաժինը:

ՏԵՍԱՐԱՆ I.

ԼՈՒԻԶԱ ԵՒ ԺԱՆՆԱ

Լուիզան նստած է կանխադգեստով (peignoire) և գրում է. Ժանան մտնում է առաւօտեան պարզ հագուստով. Երկուսն ևս մօտ 28 տարեկան կանայք:

ԼՈՒԻԶԱ. (դառնալով նորան և ծծիչով ծածկելով այն նամակը, որ գրում էր): Ա՛, Ժաննա: Գու աղէկն էլե՛ր ես: (Համբուրուելով, Բարի լոյս: Երևի եկար հաճոյախօսութիւններ լսելու:

ԺԱՆՆԱ. Ի՞նչ հաճոյախօսութիւններ:

ԼՈՒԻԶԱ. Հապա, բո Պօլի երեկուայ ճանը... որ արտասանուեց Պատգամաւորների ժողովում. Բայց պէտք է ասած, որ շտտ լաւ կոկեց նոցա, դանազան «Ճշմարտութիւններ» ասելով՝ այդ բոլոր կաշառակերներին: Ամուսինդ անպատճառ իւր ասածը կանէ և այդ պարոններին աւելով զուրս կանեն: Այն ժամանակ... դու կդառնաս Խորհրդի նախագահի կին. իսկ յետոյ՝ ո՛վ գիդէ, աշխարհք է...

ԺԱՆՆԱ. (տխրաղէմ). Թող ի սէր Աստուծոյ, երեւկայութեան ժամանակ չէ...

ԼՈՒԻԶԱ. Աստուած իմ, մի բեզ նայիր, ի՞նչ ողբերգական դէմք ես ստացել: Չլինի՞ բան է պատահել ձեզ:

ԺԱՆՆԱ. Մեզ ոչինչ չէ պատահել. բայց... Գու լրագիրներն արդէն կարգացել ես, ուրեմն, եթէ ամուսնուս պերճախօսութեան մասին տեղեկութիւն ունիս. է՛հ, բացի դորանից ուրիշ բան բեզ չզարմացրե՛ց:

ԼՈՒԻԶԱ. Ոչ մի լրագրի երես չեմ տեսել. ամուսինս տընից ելնելուց առաջ պատմեց երէկուայ դէպքերի մասին և կատարելապէս հիացած է բո Պօլով:

ԺԱՆՆԱ. Այլալուած չէ՞ր երևում նա...

ԼՈՒԻԶԱ. Ամենին: Հանգիստ ու խաղաղ էր, ինչպէս և վրշտ:

ԺԱՆՆԱ. Այժմ հիւանդանոցումն է:

ԼՈՒԻԶԱ. Այո՛. առաւօտներն այնտեղ է միշտ:

ԺԱՆՆԱ. Մարդ ուզարկիր այս բոպէիս նրա յետեից:

ԼՈՒԻԶԱ. Ցնորո՛ւել ես: Ծանր հիւանդի համար է:

ԺԱՆՆԱ. Ոչ, ոչ, հէնց իրեն համար... Հաւատացնում եմ,

որ դրական պատճառներ ունեմ այսպէս յուզուելու համար... Չպէտք է ժամանակ կորցնենք:

ԼՈՒԻԶԱ. Եթէ այդպէս է, մարդ կուղարկեմ... Բայց ի՞նչ էմ ասում, որտե՛ղ կարող են գտնել նորան... Ինձ ասաց, որ շուտով տուն պիտի վերադառնայ, մէկը պիտի գար նորա մօտ: ԺԱՆՆԱ. Չգիտե՞ս ով պիտի գայ:

ԼՈՒԻԶԱ. Ո՛չ: Վախենո՛ւմ ես...

ԺԱՆՆԱ. Ախ, ո՛չ: Խոստացել են առ այժմ ոչ ոքի չղարկեն...

ԼՈՒԻԶԱ. Ա՛խ, Աստուած իմ: Ոչինչ չգիտեմ ես. ոչինչ չեմ հասկանում. այդպէս էլ չի կարելի մարդու տանջել, բան ասա, որ բան հասկանամ:

ԺԱՆՆԱ. Սիրելիս, հանգստացիր, ամեն բան լաւ կլինի: Այս աշխարհում ամեն բան լաւ է վերջանում: Բանն այն է, որ Ալբերտին դատաստանական բնութիւն է սպառնում... Առ այժմ լրագիրները միայն ակնարկներ են անում այդ մասին իսկականը չասելով, իսկ վաղն արդէն խայտառակութիւնը կը բացուի, օրօրայ չարիք կդառնայ...

ԼՈՒԻԶԱ. Ի՞նչ բանի մէջ են կասկածում: Ի՞նչ կասկած կարելի է ունենալ մի մարդու մասին, որ ամբողջապէս կլանուած է հիւանդանոցներով, հիւանդներով, գիտնական շարագրութիւնով և գիտութեամբ:

ԺԱՆՆԱ. Անիծուած գիտութիւն: Հէնց այդ է նորա սուշը բանդողը: Նորան մեղադրում են այն բանի մէջ, որ իւր հիւանդների վրայ իւր գիտնական փորձերն է կատարել:

ԼՈՒԻԶԱ. Ի՞նչ, որովհետեւ ինչ որ լրագրի կտոր բամբասում է, դուք արդէն դատապարտութեան կնիք էք դնում մի մարդու ճակատի, որը մեր ժամանակի ամենանշանաւոր գիտնականների առաջին շարքումն է կանգնած: Օտարազգիների առաջ պարծենալու ժամանակ մենք հանդէս ենք հանում Պաստեօրին և նորանից յետոյ անմիջապէս տալիս ենք Ալբերտ Գոնշայի անունը: Եւ ի՞նչ: Մէկը մի յիմարութիւն է մտածել և միջակութիւնների ամբոխն արդէն պատրաստ է հրձուելու մեծ մարդու խայտառակութեամբ: Ամուսինդ շտտ լաւ ծանօթ է նորա հայեացքների հետ. ի՞նչ է ասում և մտածում նա: Չի՞ հարծում, որ կորցուստի, գրամ շորթելու (chantage) խաղ է սա՛:

ԺԱՆՆԱ. Այո, նրա առաջին խօսքն էլ հէնց այդ էր:

ԼՈՒԻԶԱ. Ուրեմն...

ԺԱՆՆԱ. Ոստիկանապետը մեզ մօտ էր: Ամուսնուց
դէմ այնպիսի կասկածներ կան, որ դժուար թէ ձեր բնակարանը
չխուզարկեն... այսօր ժամը 4-ին: Մինչ այդ ժամանակ կա-
րելի է վտանգաւոր թղթերը թագցնել:

ԼՈՒԻԶԱ. Կնշանակէ նորա ապացոյցներ չունեն, եթէ ա-
պացոյց են որոնում:

ԺԱՆՆԱ. Եթէ նորա ապացոյցներ չունենային ամենե-
ւին, այն ժամանակ չէին էլ որոնիլ:

ԼՈՒԻԶԱ. Ինչ փորձերի մէջ են մեղադրում նորան:

ԺԱՆՆԱ. Ամուսինդ զանազան հիւանդների խլիրդ (cancer,
քաբէ)է պատուաստել: Ինչպէս երևում է, դեռ ևս ապացուցած
է, թէ խլիրդի բշտիկը վարակի՛չ է, թէ ոչ: Իսկ քանի որ ապա-
ցուցած չէ, չեն կարող օգտուել նորանից, երբև պատուաստի
միջոց և բժշկել, ինչպէս Պաստերն էր բժշկում կատաղու-
թիւնը:

ԼՈՒԻԶԱ. Խլիրդ... Այո՛, նորա սեղանի վրայ մի մեծ
թղթապանակ կայ այդ մակագրութեամբ...

ԺԱՆՆԱ. Ամուսինս ասում է, որ այս խնդրում կասկածի
ոչ մի տեղիք չի կարող: (Լռութիւն):

ԼՈՒԻԶԱ. Յիշում եմ, թէ որքան անբաղդ էի նորա հետ...
առաջին ժամանակները... որքան տանջուել եմ նորա պատճառով:

ԺԱՆՆԱ. Այո՛ մտաբերում եմ: Դու խանդոտ էիր դէպի
նա, խանդոտ դէպի նորա գիտութիւնը: Որքան բացատրում էի
քեզ, թէ պէտք է ապատութիւն տալ ամուսնուն իւր պարագ-
մունքների շրջանում, բայց դու ոչինչ լսել անգամ չէիր կա-
մենում: Այն ինչ՝ ես կենդանի օրինակ էի քեզ համար... Որպիսի
տոկոնութեամբ օգնում էի իմ Պօլին քաղաքականութեամբ
տարուելու գործի մէջ. թէև, մեր մէջ ասենք, այդ բանն ամե-
նէին չէր խանգարում նորան շատ սիրալիր ամուսին լինելու
Գանձատուելու տեղիք չունիմ, բաղտը ժպտում էր ինձ:

ԼՈՒԶԱ. Բաղդն ինձ է ժպտում իմ դժբաղդ կացութեամբ
բքս: Այբերտը չկարողացաւ հասկանալ, թէ մինչև ո՞ր աստիճան
ամբողջ հոգով նորան էի պատկանում: Վախենո՞ւմ էր ար-
դեօք իմ փաղաքշանքներիցս, որը խլում էր նորան իւր գի-
տութեան ձանկից, թէ՛ չէր կամենում ստորանալ, հաւասարուել
մի տգէտ կնոջ: Յամենայն դէպս, չնայելով մեր արտաքուստ
սրտազեղ յարաբերութեան և համաձայնութեան, մենք օտար
էինք միմեանց համար... Նա նոյնքան օտար էր ինձ համար, որ-

քան ահա այն պարոնը, որ անցնում է փողոցով: Ինչ արած, իմ
բաղդս էլ է ժպտում: Ինձ համար, այս միջադէպը, յաջողու-
թիւն պիտի համարեմ:

ԺԱՆՆԱ. Իհարկէ, այսպիսի հանգամանքներում, այս բո-
պէիս շաա վատ կլինէր, եթէ ձեր մէջ էլ այնպիսի սրտազեղ
յարաբերութիւն լինէր, ինչպէս իմ և ամուսնուս մէջ կայ:

ԼՈՒԻԶԱ. Այո՛, սրտով անտարբեր եմ... բայց ներսս, կար-
ծես, մի բան աւերուեցաւ, փշրուեց: Անհունս էի յարգում ա-
մուսնուս, նորա կեանքի խստութիւնն ու մաքրութիւնը, մտա-
ւոր ունակութիւնների լարումը՝ մարդկային տանջանքները
թեթեւացնելու մեծ գաղափարն իրագործելու համար... մար-
մնական տանջանքները նկատում էր իսկ... (արտասուելով),
հոգեկան տանջանքները նա չէր ըմբռնում: Տասը տարի նա
կողքէ-կողք ապրել է հոգեկան տանջանքների հետ և չէ՛ նկա-
տել: Այո՛, պարծենում եմ, որ տանջուել եմ և դժբաղդ եմ
եղել այդպիսի հրէշի հետ:

ԺԱՆՆԱ. Լուսիցա, ինչ կարիք կայ անարգական խօսքեր
ասելու: Նա հրէշ չէ: Նա պարզապէս փառասէր մէկն է: Պօլը
միանգամից այդպէս կոչեց նորան: Կարիք էլ չունենք բանը
մեծացնելու, ուռցնելու: Այդ անպիտանի ձեռքին դու եր-
բէք ստորացած չես երևացել ուրիշներին:

ԼՈՒԻԶԱ. Նորա գոռոզութիւնը ինձ ընկճում էր, բայց
միևնոյն ժամանակ այնքան համեստ ու պատրաստակամ էր
խեղձ, դժբաղդ մարդու հետ, որ... ինչպէս զայրանայի: Իսկ եր-
բեմն ուղղակի սքանչելի էր, հիանալ կարելի էր... Վտանգնե-
րի վայրկեաններին, համաձարակների ժամանակ—հանգիստ, ան-
խռով, կատարելապէս վստահ իւր վրայ և, պէտք է կարծել,
այն ներքին զգացմամբ, թէ ինքն այդ ամբոխի բարերարն է,
որին ինքը ծառայում էր և որին պատկանում էի և ես... ինչ
պէս... ինչպէս այդ ծովի կաթիլներից մինը:

ԺԱՆՆԱ. Յիշում եմ, երբ նա վարակուեցաւ բկացաւով և
վտանգաւոր կերպով հիւանդ պառկած էր, դու խնամում էիր
նորան... և անկեղծ վշտակցութիւն ու ցաւակցութիւն էիր
զգում:

ԼՈՒԻԶԱ. Այո՛, այն ժամանակ ես հոգով-մարմնով նորան
խնամելուն էի նուիրուած, յանուն այն դժբաղդների, որոնց
ցաւերին թեթեւութիւն էր պարգևում նա. ես կամենում էի
բարութեամբ բարութիւն հատուցանել նորան. Բայց, հէնց որ

անողջացաւ, նորից ինձ իւր տաղանդի ու գիտութեան ոտքերի տակ շարտեց: Այո՛. և նկատե՛ց արդեօք զոնէ իմ անձնուէր հոգատարութիւնս: Ինձնից առաւել ճարտար հիւանդապահ, գլխութեան-քոյր կը գտնէ՛ր արդեօք: Այն, ինչ որ իմ հոգու մէջ էր կատարուում, նա չըմբռնեց, չհասկացաւ: Այո՛, իրաւունք ունիս: Ճշմարիտ ես ասում, որ մեծ երջանկութիւն է, որ ես սրտագին կապ չունիմ ամուսնուս հետ և քո հաղորդած զարհուրելի լուրդ... ինձ միանգամայն ազատում է նորանից:

ԺԱՆՆԱ. Ի՞նչպէ՛ս...

ԼՈՒԻՉԱ. Այժմենից ինքս ինձ կատարելապէս ազատ եմ համարում... Վճռեցի... ամեն ինչ վերջացած է...

ԺԱՆՆԱ. Ի՞նչ արած, արդարացին էլ այդ է: Ամուսնուդ չես սիրում, գաւազներ չունիք... փակուի՞ր սենեակիդ չորս պատերի մէջ... և...

ԼՈՒԻՉԱ. Եւ կենդանի թաղուեմ, հա՛: Տարօրինակ ազատութիւն կլինէր... Որովհետեւ Ալբերտն արժանի է բանտի, ուրեմն ե՛ս էլ եմ արժանի... Ո՛չ սիրելիս, ես կամենում եմ ճաշակել բաղդաւորութիւնը, Իմ ազատութիւնս այն կլինի, որ ես կլսեմ սրտիս բարեսի ձայնին և կը հետեւեմ նորան...

ԺԱՆՆԱ... Օ՛, բանը սրտին է վերաբերում: Ուրեմն դու սիրում ես արդէն մէկին: Այն ժամանակ ես և Պօլն էլ ինչո՞ւ ենք աշխատում ձեր ապահովութեան մասին, եթէ դու քո ապահարզանովդ...

ԼՈՒԻՉԱ. Քեղ ո՞վ է բան ասում ապահարզանի մասին:

ԺԱՆՆԱ. Տէր Աստուած. չէ՞ որ ինքդ ես ակնարկում քո սրտի ձայնի, ազատութեան Կանկութեան մասին... Չեմ հասկանում ի՞նչ ես ուզում, ի՞նչ բանի ես ձգտում...

ԼՈՒԻՉԱ. Ահ, մի՞թէ կարող եմ, ընդունակ եմ այս բոլորիս այդ բոլորը կշռադատել... միանգամից: Մի ժամ առաջ ինքս ինձ յաւետեանս կապուած էի զգում...

ԺԱՆՆԱ. Հանգստացիր, ամեն բան կարգի կընկնի: Ոչինչ մի խորտակիր, այդ յուզումն ու վարանմունքը կանցնի և Ալբերտն այլ ևս այնքան դատապարտելի չի թուալ: Նա կփոխուի (Համբուրնով նորան). Լուեզա, վստահ եղիր վրաս, ասա ինձ: Ո՞վ է նա:

ԼՈՒԻՉԱ. Մօրիս Կօրմիէն:

ԺԱՆՆԱ. Ի՞նչ, զարձեալ գիտնական, կրկին գիտութեան

մարդ... գիտութեան: Մի՞թէ բաւական չէ քեզ համար գիտութիւնը...

ԼՈՒԻՉԱ. Նա ուսումնասիրում է հոգեբանութիւնը, ուսումնասիրում է մարդկային հոգին: Երիտասարդ գիտնականների շրջանում նա յայտնի է արդէն իւր երկերով: Այն ամենն, ինչ որ կատարում է մեր մէջ, ինչ որ յուզում, ուրախացում է մեզ, այդ բոլորը ուսումնասիրել է նա: Գոնէ, կարելի է ասել, որ կին արարածը տարիներով աննկատելի ու անհասկանալի չի մնայ նոր հետ:

ԺԱՆՆԱ. Այո՛, քո վշտերին ու տանջանքներին նա յուճարէն կամ յատինեղէն մի անուն կտայ. սակայն, պէտք է խոստովանել, որ նա վայելչակազմ, զուգուած, կոկիկ, ի՛սկ տղամարդ է: Ընդհանուր առմամբ վատ չէ, բայց եօ ամուսնուդ աւելի գերակշռութիւն կտայի, բան նորան:

ԼՈՒԻՉԱ. Ե՛, դու սիրահարուած ես քո Պօլի վրայ. դու լաւ դատաւոր լինել չես կարող:

ԺԱՆՆԱ. Այսօր թէև բարկացած եմ Ալբերտի վրայ, բայց ես նորան կգերադասէի... Նա աւելի նշանաւոր է... և, պէտք է խոստովանել, աւելի խելօք, բան Կօրմիէն: Դու, կարծեմ, նորա հետ այստեղ ես ծանօթացել. նա ամուսնուդ մօտ էր գալիս, իւր գրուածներն ուղղել տալու համար:

ԼՈՒԻՉԱ. (Ժպտալով). Ամենեին էլ ուղղել տալու համար չէր գալիս... «Ջղայնութեան մասին» իւր գրուած երկի մէջ մի բանի բժշկական տեղեկութիւններ էր պակաս... և ամուսինս մասնակցում, օգնում էր նրա գրուածքին:

ԺԱՆՆԱ. Ե՛, լաւ, ասա խնդրեմ, Կօրմիէն իւր բոլոր հոգեբանութեամբ կոահե՞ց (s'aviser, догадаться) այն տպաւորութեան մասին, որ թողեց քեզ վրայ:

ԼՈՒԻՉԱ. Օ՛, ո՛չ. ես շատ զգոյշ էի պահում ինձ: Ամբողջ ժամանակը փախաբուշ յարգանքով ու բարեկամական մեծարանքով էր վերաբերում ինձ: Եւ միայն երեկ էր, որ անյարմար գրութեան մէջ գրին ինձ:

ԺԱՆՆԱ. Կնշանակէ միայն երէկ արտայայտեց... խորամանկն է: Իւր շրջանում երեկ արդէն յայտնի էր, թէ ինչ պիտի պատահէր քեզ...

ԼՈՒԻՉԱ. Պատահականութեան արդիւնք էր:

ԺԱՆՆԱ. Եւ դու անյողգո՞ղդ էիր:

ԼՈՒԻՉԱ. Ապացուցանել կարող եմ: Ահա այն նամակը,

որ գրել եմ քո գայուց առաջ... Պատուիրում եմ, որ այսուհետեւ չհամարձակուի ինձ մօտ գայ: (Լուիզան հանում է ծծատետրից (buvard) նամակը: Մինչ դեռ ժամնան կարդում է): Որն է տեղիք կայ գրածիս մէջ, որ սպասէի, թէ իմ հրամանս չի կատարուի:

ԺԱՆՆԱ. (Յետ դարձնելով նամակը): Իրստ կտրուկ է: Նոյն իսկ տողամէջ կարգալ ու բան հասկանալ չի կարելի... Լաւ է:

ԼՈՒԻԶԱ. Այո՛, բայց... դժբաղդաբար՝ շատ լաւ է: (Նամակը պատռտելով): Ահա թէ ինչ կանեմ այս նամակը:

ՏԵՍԱՐԱՆ II.

ԼՈՒԻԶԱ, ԺԱՆՆԱ ԵՒ ԲԱՊՏԻՍԱ.

ԾԱՌԱՆ. Մի ջահէլ աղջիկ՝ պարոնին է հարցնում: Ասում է, որ իրեն ճանաչում է: Ասում է, հիւանդանոցումն է եղել պահած: Եւ պարոնն, ասում է, սպասում է այսօր իրեն:

ԼՈՒԻԶԱ. Ասա, յետոյ թող գայ:

ԾԱՌ. Նամակ ունի, ասում է:

ԺԱՆՆԱ. Քիչ առաջ ասացիր, որ շուտով տուն պիտի գայ բժիշկը:

ԼՈՒԻԶԱ. Ճշմարիտ որ... Թող բիչ սպասէ: (Բապտիստը դուրս է գնում):

ԺԱՆՆԱ. Իւր ապագայ հիւանդներից մէկը, Ինչո՞ւ է այստեղ կանչել:

ԼՈՒԻԶԱ. Յիրաւի, որ տարօրինակ է: Գուցէ սա էլ այն... զոհերից է, որոնց պատուաստում էր... Պէտք է տեսնեմ նորան: (Զանգ է տալիս. ծառան մտնում է): Աղջկանն ասա, թող ներս գայ:

ՏԵՍԱՐԱՆ III.

ԼՈՒԻԶԱ, ԺԱՆՆԱ, ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ.

Վատառողջ, նիհար մի մատաղահաս աղջիկ, որին կարելի էր գեղեցիկ համարել, եթէ հիւանդոտ տեսք չունենար: Սպիտակ գլխակապ և կապոյտ կրկնոց (pèlerine) — որբանոցի

զգեստով: Սկզբում շատ ամաչկոտ և քաշուող, յետոյ բացւում և ազատ խօսում է):

ԼՈՒԻԶԱ. Կկամենայիք ամուսնո՞ւս տեսնել: Չգիտեմ, կը յաջողուի՞ արդեօք:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Ինձ գրել է, որ ժամը 10-ի մօտերը...

ԼՈՒԻԶԱ. Նա բաւական մոռացկոտ է: Ուրախութեամբ կհաղորդեմ նորան այն ամենն, ինչ որ ունիք ասելու:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Շնորհակալ եմ, սակայն...

ԼՈՒԻԶԱ. Ա՛, խնդիրն ուրեմն բժշկական խորհրդակցութեան է վերաբերում:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Այո, Տիկին:

ԼՈՒԻԶԱ. Ամուսինս բժշկո՞ւմ էր ձեզ:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Այո տիկին... թոքախտից:

ԼՈՒԻԶԱ. Եւ այժմ... աւելի լաւ էք զգում ձեզ:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Շատ առաւել լաւ: Մեր բժիշկը չէր հաւատում իւր աչքերին: Եթէ մինչև տարուայ վերջն առողջանամ բոլորովին, ինձ կընդունեն մեր վանքի գթութեան-բոյրերի շարքում:

ԼՈՒԻԶԱ. Իուր կամենո՞ւմ էք գթութեան-բոյր դառնալ:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Այո՛, տիկին եթէ ոյժերս ու առողջութիւնս բոլորովին վերադառնան. պէտք է ոյժ ու զօրութիւն ունենալ, որպէս զի մարդ հիւանդներին խնամել կարողանայ:

ԼՈՒԻԶԱ. Եւ ուրեմն յատկապէս վանքից եկել էք ամուսնո՞ւս տեսնելու: Իուր նորան շատ մեծ հաւատ էք ընծայում:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Ախ՛, Տէր իմ Աստուած. ի՞նչպէս հապահաւատ չընծայեմ: Մի հարցնէիք դուք, թէ ի՞նչ գրութեան մէջ էի հիւանդանոցում... Ոչ որ չէր հաւատում, որ կարող կլինիմ փրկուել. պարոն Գոննան էլ, միւսներն էլ, նմանապէս: Մի անգամ, երբ կարծում էր, որ ուշաթափ եմ, իւր օգնականին ասաց, որ երեք օր էլ չեմ ապրիլ:

ԼՈՒԻԶԱ. Բայց և այնպէս փրկեց թեզ:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Նա այնպիսի գիտնական, այնքան բարի և համբերատար է: Գթութեան-բոյրերի մէջ անգամնորա չափ բարի անձնաւորութեան բիչ կըպատահի:

ՏԵՍԱՐԱՆ IV.

ԼՈՒԻՉԱ, ԺԱՆՆԱ, ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ ԵՒ ԱԼԲԵՐՏ.

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. (Տեսնելով Ալբերտին ըստականչում է): Պարոն Բժիշկ, (Չեղք է մեկնում նորան, որը իւր երկու ձեռքերի մէջ է առնում նորա մեկնած ձեռքը):

ԱԼԲԵՐՏ. Անտուանետա... ճշտապահ... ապրես: (Նա-
ելով կնոջը): Ձեզ այստեղ հրաւիրեցին:

ԼՈՒԻՉԱ. (Շփոթուած). Այո, ես...

ԱԼԲԵՐՏ. (Սառնութեամբ): Լաւ, յաւ. (բարեւելով
Ժաննային): Բարև, Ժաննա:

ԺԱՆՆԱ. Երկու խօսք...

ԱԼԲԵՐՏ. Խնդրեմ. (նայելով կնոջը. վերջինս Անտուա-
նետայի հետ դիմում է դէպի բեմի խորքը): Ի՞նչ կայ:

ԺԱՆՆԱ. Դուք դիտէք, թէ ի՞նչ կայ:

ԱԼԲԵՐՏ. Ա՛, իմ նշանաւոր ոճիրս: Դուք կամենում էք
իմանալ՝ ճի՞շդ է: Ճի՞շդ է. Ա՛, տեսնում էք (ցոյց տալով Անտուա-
նետային եւ կնոջը) կարելի էր և առանց լրտեսութեան...

ԺԱՆՆԱ. Ձեզ համար անհասկանալի է, որ ձեր մասին
անհանգստացողներ կան: Ի՞նչ, ձեր կարծիքով, պէտք էր թող-
նել, որ աղջիկը պատասխանէր ձեր ծառաների հարց ու փոր-
ձին:

ԱԼԲԵՐՏ. (Ժպտալով). Իսկ ձեր հարց ու փորձին ինչ
պատասխանեց:

ԺԱՆՆԱ. Որ նա ձեզ պաշտում է: Ես կարիք չունէի ոչ
որի հարց ու փորձի ենթարկելու, ես գիտեմ... ոստիկանապե-
տից, որ մեզ մօտ էր և այնպիսի տեղեկութիւններ էր բերել,
որ վնաս չէր ունենայ, եթէ դուք էլ իմանաք:

ԱԼԲԵՐՏ. Ես արդէն միջոցներ եմ ձեռք առել: Պատահե-
ցի ձեր ամուսնուն... Բայց առանց այդ էլ նախատեսնում էի
այդ բոլորը և երէկ արդէն խնդրել եմ բարեկամներիցս մէկին,
որ գայ և տանէ թագոյնէ այն թղթերը, որ այստեղ պահելը
բաւական վտանգաւոր է. նա կգայ տանելու 12-ից յետոյ: Ե-
կողը Մօրիս Կօրմիէն է. դուք ճանաչու՞մ էք նորան. մի երիտա-
սարդ, որին աշխատակցում էի հիպոտիպի մասին գրուած մի
յօդուածի մէջ:

ԺԱՆՆԱ. Ճանաչում եմ նորան: Նա մի մեծ առաւելու-

թիւն ունի, — գիտէ լուել: Մէկը, որ երէկ երեկոյեան խօսում էր
ձեր մասին նորա հետ... էլ չկասկածեցի, անգամ թէ նա առաւօ-
տեան տեսնուել է ձեզ հետ:

ԱԼԲԵՐՏ. Ո՞վ էր խօսողը:

ԺԱՆՆԱ. Մի առանձին նշանակութիւն չունի այդ: Ուրե-
մըն ամեն բան յաւ կերթայ:

ԱԼԲԵՐՏ. Օ՛, այո՛. յոյս ունիմ:

ԺԱՆՆԱ. Եւ դուք հանդիստ էք:

ԱԼԲԵՐՏ. Բոլորովին:

ԺԱՆՆԱ. Իսկ ձեր խի՞ղճը...

ԱԼԲԵՐՏ. Խիղճս և ես — մի ամբողջութիւն ենք կազմում:
ԺԱՆՆԱ. Ուրեմն աւելի վառ:

ԱԼԲԵՐՏ. Սիրելի՛ս, (ցոյց տալով Անտուանետային)
նայիր այս անմեղ երեխային. նա թորախտով վարակուած է
մինչև ոսկրների ծուծը և մինչև աշուն էլ չի բաշիլ... Են-
թադրեցէք, որ նորան մի վարճուրելի հիւանդութիւն եմ պա-
տուաստել, մի հիւանդութիւն. որ յամենայն դէպս մահացու է
և երեւակայեցէք, որ այդպիսով հնարաւորութիւն եմ ստանում
գտնել այնպիսի մի միջոց, որով կարող պիտի լինեմ ազատել այդ
հիւանդութիւնից առողջ, կենսունակ մայրերի... Ննթադրեցէք...
Սակայն մի էլ ենթադրէք... ինչ որ պէտք էր անել՝ արուած
է: Եւ, առանց ճշմարտութիւնը թագոյնելու, ասացէք, մի՞թէ
ես յանցագործ եմ հէնց այն պատճառով, որ բնում եմ այդ
խղճուկ, լղրճուկ մարմինը, որ դատապարտուած է յօտալուտ
մահուան տագնապի, և այդպիսով պիտի գտնեմ այն զաղտնի-
բը, որ ամբողջ սերունդներ պիտի փրկէ...

ԺԱՆՆԱ. Այդ խղճուկ մարմինը դեռ ևս կեանք ունի.
նա կարող է դիմադրել, առողջանալ:

ԱԼԲԵՐՏ. Ի՞նչ էք խօսում: Վարձէք ես բանից տեղեկու-
թիւն չունե՞մ: Նա անյոյս կորածներից է:

ԺԱՆՆԱ. Բայց կարող է պատահել, վերջապէս, որ սխա-
լուէք: Դուք Աստուած չէք: Ի՛, ենթադրեցէք մի բոպէ, որ
թորախտից փրկուել և մնայ այդ մահացու հիւանդութեամբ,
այն ժամանակ ի՞նչ կանէք:

ԱԼԲԵՐՏ. Այն ժամանակ մի բան է մնում միայն — ատըր-
ճանակը ձակատիս դնել:

ԺԱՆՆԱ. Ա՛խ, Ալբերտ, մի՞թէ այդպիսի բան կարելի է
ասել:

ԱԼԲԵՐՏ. Եւ կասեն և կկատարեն: Սպանել այդպիսի
Տիանալի, սքանելի արարած... Նա ինքը մարմնացած բարու-
թիւն է, որ պատրաստ է զոհել իրեն մերձաւորի համար, առանց
որեւէ տղեղ շարժառիթների: Նա պաշտում է ինձ. ինձ Նախա-
խնամութեան առաքեալ է համարում, որն ամբողջ է մարդ-
կութեան տանջանքները: Եւ այդ հիացումն ու սքանչացումը—
իմ միակ «պարգև» ս է: Մի՞թէ դուք ենթադրել կարող էք, մի
բոպէ անգամ, որ ես թեթեւամտութեամբ կարող էի մահուան
դատապարտել նորան: Ո՛չ. և, դժբաղդարար, կարող եմ վաղո-
րօք ասել նորա մահուան օրը, գուցէ և ժամը:

ԺԱՆՆԱ. Չարմանալի կուրօքէն հաւատ էք ընծայում ձեր
գիտութեանը:

ԱԼԲԵՐՏ. Ես հաւատ եմ ընծայում ականջիս, որ բմբռա-
նում է կերուած-մաշուած թորերի ծանր շնչառութիւնը, ես
հաւատում եմ աչքիս, որ որոշում է խոշորացոյցի տակ եղած
մանրէները, ես հաւատում եմ բազկերակի անկանոնութիւնը
որոշող զգայնութեանս, ես հաւատում եմ...

ԺԱՆՆԱ. Դուք չափազանց հաւատում էք... Չեր հաւատը
բաւական կլինէր զիւղական մի ստուար ամբոխի համար: Ես
չէի կարծում, որ դուք այդքան դիւրահաւատ էք, իմ բարեկամ:
Սակայն, մեկնելուցս առաջ, թոյլ տուէք մի փոքրիկ խուրհուրդ
տալ ձեզ: Չեր ամուսինը գրգռուած է ձեր դէմ, բայց վերջնա-
կանապէս յարաբերութիւնը խզելու մասին չէ մտածում. գուցէ
Լուիզան առանց մտածելու մի բան կասէ, ուշադրութիւն չը
դարձնէք... Նորա մասին երաշխաւորում եմ... ընտանիքի մէջ
պէտք է համերաշխ լինենք:

ԱԼԲԵՐՏ. Դուք պատուական կին էք, Ժաննա. (սղմում
է նրա ձեռքը):

ԺԱՆՆԱ. Ց' տեսութիւն: (Մ'օտենում է Լուիզային եւ
երկուսն են կամենում են դուրս գնալ):

ԱԼԲԵՐՏ. Լուիզա, սպասիր ինչդրեմ:

ԺԱՆՆԱ. Ց' տեսութիւն:

ՏԵՍԱՐԱՆ V.

ԼՈՒԻԶԱ, ԱԼԲԵՐՏ ԵՒ ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ.

ԱԼԲԵՐՏ. (Առանձնակի կնոջը): Դու կամենում էիր ի-

մանալ այս աղջկանից... Այժմ կենդրեմ ներկայ լինել խորհր-
դակցութեան ժամանակ. (Լուիզան բացասական շարժում
է անում): Ո՛չ, ո՛չ, ես այդպէս եմ կամենում: Ոչ որի դատաս-
տանից չեմ վախենում: Միայն թէ գիտենային... (Անտուանետ-
տային): Չեզ չի՞ խանգարում ամուսնուս ներկայութիւնը
Անտուանետտան սիրալիք հայեացք է ձգում: Լուիզան
նստում է բազկաթոռի վրայ. Ալբերտը քնքշութեամբ եւ
հովանաւորողի ձեւով ընկնում է Անտուանետտայի ուսե-
րից եւ նրա երեսը լոյսին է դարձնում: Օ՛, բաւական լը-
ցուել ենք: Աչքերն այլ ևս այնքան չեն փայլում: Ի՞նչպէս է
բուռն:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. (Ուրախ) Ինչպէս արջամկանը (mar-
motte, cyroky):

ԱԼԲԵՐՏ. Ախորժակդ:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Լաւ. առհասարակ ամեն ինչ լաւ է:

ԱԼԲԵՐՏ. Այո... շնչառութիւնը կկամենայի լսել. անցէք
մահճարգելի յետեւը և հանեցէք ձեր սեղմիրանը, (corsage):
(Անտուանետտան մահճարգելի յետեւից, իսկ Ալբերտը սե-
նեակից): Եթէ ամեն ինչ այսպէս լաւ է, էլ ինչո՞ւ էիք գրում
ինձ ձեր անհանգստութեան մասին: Ի՞նչն է անհանգստացնում
ձեզ:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. (Անվստահաբար): Գիտէք ի՞նչ, բշտի-
կի պէս մի բան է, բայց չի մեծանում. (Լուիզան յուզմամբ
լսում է): Օ՛, ասենք հազիւ-հազ երևում է... Եւ ուշադրու-
թիւն անգամ չէի դարձնիլ, բայց ծծիչ-սրուակ (ventouse, бан-
ка) դնող բոյրը նկատեց... Ես մտածեցի, թէ, բանի որ դուք
կամենում էիք ամեն բանի մասին տեղեկութիւն ստանալ, ա-
մենայն մանրամասնութեամբ... Եւ այնքան ուրախացայ, որ
դուք իսկոյն և եթ պատասխանեցիք ինձ...

ԱԼԲԵՐՏ. (Գնալով նրա մօտ): Լաւ, լաւ: Որտե՞ղ է այդ
բշտիկը: (Երեւում է բժշկի գլուխը, որ թերում է դիտե-
լու համար): Չի՞ ցաւում, երբ սեղմում եմ, Լաւ: (Մ'ի
քանի քայլ յետ ու առաջ է գնում սենեակի մէջ առանց
նայելու կնոջը): Գիտեմ:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Վտանգաւոր բան չէ:

ԱԼԲԵՐՏ. Ոչ... Այնտեղ ձեր բժշկին ցոյց տո՞ւէք:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Այո. ասում էր, որ դատարկ բան է:

ԱԼԲԵՐՏ. Նորա անունը Վերդիէ չէ:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Այո՛, Վերդիէ:

ԱԼԲԵՐՏ. Ճանաչում եմ. իմ նախկին ընկերակիցս է:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Այո՛, ինչպէս չէ: Եւ որքան սիրում է Ձեզ:

ԱԼԲԵՐՏ. (Հեզտօրէն). Չափազանց ուրախ եմ: Ե՛, այժմ տեսնե՞ք թորերը: (Ականջ է դնում): Հնչեցէ՛ք. ուժով. աւելի, աւելի՛ ուժով. ուժով եմ ասում ձեզ... Հապացէ՛ք. հապացէ՛ք... (Վրդովուած շարունակում է): Ոչինչ չկայ: (Ուղղում է, սենեակն աչքի է անցնում եւ դիտում է աղջկանը): Ի՞նչ էք այդպէս նայում ինձ:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Որեւէ բանով դժգոհ էք ինձնից: Մի՞թէ նորից վատացել է:

ԱԼԲԵՐՏ. (Կուպտութեամբ): Դուք ատղջացել էք... բոլորովին:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Ճշմարիտ է... Ճշմարիտ է ինձ այժմ բոլորովին ուրիշ տեսակ եմ զգում, կարծէք ուրիշ մարդ լինեմ... Եւ բոլոր բժիշկները, բոլորերը, ամենքն ասում են...

ԱԼԲԵՐՏ. Ի՞նչ էք արել:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Այսինքն, ի՞նչպէս թէ ի՞նչ եմ արել:

ԱԼԲԵՐՏ. (Անհամբերութեամբ): Ի՞նչ էիք ուտում, ինչպիսի՞ կեանք էիք անցնում:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Ինչպէս պատուիրել էիք: Ամեն ինչ ճշտութեամբ կատարել եմ, ինչ որ սահմանել էիք. միայն մի բան...

ԱԼԲԵՐՏ. Ի՞նչ, դէ՛հ ասացէք վերջապէս:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Մի բարկանար վրաս, խնդրեմ: Ամեն առաւօտ բիչ շատ բիչ Լուրդի սուրբ շուր էի խմում:

ԱԼԲԵՐՏ. (Շուտ գալով մի քանի քայլ է անում սենեակում, ապա նորից դառնում է դէպի նորան մնայլ եւ համարեա սպառնալից): Հագնուեցէք:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Ի՞նչ... բարկացա՛ք: Ներեցէք, խնդրեմ, ես չէի կամենում ասել... Բայց ինձ թւում էր, որ Աստուած կը պատժէր ինձ, եթէ չխոստովանէի: Դուք կարծում էք, որ չե՛մ հասկանում, թէ մինչ որ աստիճան շնորհապարտ եմ ձեզ:

ԱԼԲԵՐՏ. Թողէք, ի սէր Աստուծոյ, ես այդ մասին չեմ մըտածում:

ԼՈՒԻՉԱ. (Մօտենալով Անտուանետային. Լսեցէք սիրելի աղջիկս, վերադարձէք վանք և յայտնեցէք մայրապետին,

որ ինքս անձամբ կգամ և կխնդրեմ, որ ձեզ թողնեն մի քանի ժամանակ մեզ մօտ ապրելու համար: Ամուսինս ամենևին չի բարկանայ: Նա սիրում է ձեզ, կկամենար անձամբ հետեւի հիւանդութեան ընթացքին: Դուք այստեղ հանգիստ կլինէք. ձեր կրօնական զգացումներին կվերաբերուենք ամենայն յարգանքով: Հաւատացէք նախահնամութեան, աղօթեցէք և յուսացէք:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Մի՞թէ վտանգաւոր դրութեան մէջ եմ: ԼՈՒԻՉԱ. Ո՛չ. անհանգիստ մի լինիք: Ապրեցէք մեզ մօտ և մենք լաւ բարեկամներ կգտնանք: (Համբուրում է նորա ճակատը, գնում է դէպի դուռը եւ արագ վերադառնում է դէպի ամուսինը):

ՏԵՍԱՐԱՆ VI

ԼՈՒԻՉԱ ԵՒ ԱԼԲԵՐՏ

ԼՈՒԻՉԱ. Մարդասպան:

ԱԼԲԵՐՏ (Մեղմօրէն). Այո՛, մարդասպան...

ԼՈՒԻՉԱ. Ի՞նչ աւելի ստոր, զարշելի բան կարող է լինել, բան այս ոճրագործութիւնը: Խեղճ, անօգնական անպաշտպան մի որբ և...

ԱԼԲԵՐՏ. Նա մեռնում էր: Ես ամեն հնար գործ դրի նորան փրկելու համար: Ի՞նչ դրութեան մէջ էր նա: Եթէ որեւէ բժիշկ ասէր նորան, թէ աղատելու հնար կայ, մենք այդպիսինին խելագար կանուանէինք: Ի՞նչ վնաս կարող էի տալ նորան: Նա նոյն իսկ խայթոցն անգամ չզղաց, — ես պատուաստեցի նորան ուշաթափ եղած ժամանակ և միայն վեց ամիսց յետոյ հիւանդութիւնը պիտի երևար, իսկ վեց ամիսը նորա համար... ամբողջ յաւիտենականութիւն է:

ԼՈՒԻՉԱ. (Հեզտօրէն). Եւ յանկարծ չի կամենում մեռնել:

ԱԼԲԵՐՏ. Ա՛խ, այո՛, տեսնում եմ, որ մեղաւոր եմ: Վեանքիս մէջ առաջին անգամն եմ տեսնում... Երևակայել չես կարող այն բոլոր նախազգուշութիւնները, որ բանեցնում էի փորձերի ժամանակ, որ մի բոլոր անգամ չկարձէի հիւանդի կեանքը: Հիւանդութեան մահատիժ բնական ընթացքն աւելի կանուխ էր հասնում, բան փորձերիս հետեանքը: Եւ որքա՛ն դիտողութիւններ է կորել իրուր...

ԼՈՒԻԶԱ. Մի խօսքով, դու մի ձեռքով հիւանդին էիր բժշկում, ներքուստ՝ վախենալով բարեյաջող ելքից, այն ինչ միւս ձեռքով մահացու վէրք էիր տալիս նորան:

ԱԼԲԵՐՏ. Ես անյողդողդ հաւատում էի... գուցէ ծիծաղելի կ'ընայ, որ հիւանդութեան որոշումս անսխալ է:

ԼՈՒԻԶԱ. Բայց դու այնչափ խելք ունիս, որ պէտք է զգայիր և վտանգաւոր հետեւանքը: Կարող էր հրաշք պատահել և դորա ապացոյցն աչքերիս առաջն է.—այդ հրաշքը պատահեց: Յիշիր զգայնութիւնը, ներշնչումը, մարդկային նեարդերի բոլոր խորհրդաւորութիւնը, որոնք մարդուն հիւանդութեան անկողնից ոտքի են կանգնեցրել, բեղ պէս հաւասմաներին առաւել զարմացնելու համար: Պէտք էր մտածել ե հրաշքնե-րի մասին:

ԱԼԲԵՐՏ. Երբէք առիթ չեմ ունեցել գիտելու նոցա:

ԼՈՒԻԶԱ. Եթէ գիտէիր էլ, դարձեալ նոյնը կ'իսէր: Ամեն բան ապացոյցը ձեռքին բացատրելու անյազ ծարաւդ ոչ մի բանի առաջ չէր կանգնիլ: Մի՛ ստիր. յիշում ես, մօտ օրերս, ճաշի ժամանակ, ի՞նչ պատասխանեցիր այն զգայուն տիկնոջը, որ նողկանք էր զգում կենդանահարձական փորձերից: Ի՞նչ պէս կարմրեցիր և սկսեցիր ապացուցանել, թէ «ինչ նշանակութիւն կարող է ունենալ շան վնասոցը, երբ ամբողջ մարդկութիւնն է տառապում»: Որպէս զի օգնէիր նորան, շան վնասոցը բո աչքում շատ չնչին զոհարբութիւն էր թւում:

ԱԼԲԵՐՏ. Ես ասում էի, որ եթէ զօրապետներն իրաւունք ունին ամբողջ գնդեր ջնջել հայրենիքի փառքի համար, ապա նախապաշարում է գիտնականից երկու-երեք կեանք զոհարբութեամբ իրաւունքը խլել՝ յանուն մի մեծ գիւտի, ինչպէս է կատարութեան կամ բկացաւի շիջուկի գիւտը: Գժբալդ զինուորը, որ գնդակահար է եղած և զարհուրելի տանջանքներից հեծում է որևէ մի փոսի մէջ, մինչև որ նորան չեն վերջացնիլ, նորա կոշիկները հանել-տանելու համար, այդ գժբալդը մեռնում է, ի հարկէ, ոչ առաւել նուազ փառաւոր և վեհ զաւարիարի համար, քան այն անզգայացրած հիւանդը, որի վերջին ճգնաժամերն անցնում են բժիշկների դիտողութեան առաջ՝ նոյնչափ վեհ զաւարիարի համար,—ազատել միլիօնաւոր համաման գժբալդների կեանքը: Այո՛, այդպէս են իմ սկզբունքներս: Եւ, չնայելով, իմ բոլոր վիշտ ու կսկիծիս, ես այժմ էլ չեմ հրաժարուիլ նոցանից:

ԼՈՒԻԶԱ. Քո վիշտն ու կսկիծը: Այ, դու պերճախօս հոնտոր, Պէտք է ուրախանալ, ի հարկէ, որ քո փորձն իլուր չէ կորել, որ քո սրսկում—պատուաստումը ներգործում է. դիտիր... Ի՞նչ մի մեծ բան է, որ դու խլել ես մի մատաղահաս աղջկանից նորա կեանքի մի քանի երջանիկ տարիները և դորա փոխարէն մի քանի տանջանքի տարի ես շնորհել... Հապա, դու քա փոխարէն, ինչպիսի՞ գանձ ես մտցրել գիտութեան շտեմարանը: Իսկ կկամենաս ճշմարիտն իմանա՞լ: Քո բոլոր մեծագոյ մեծահնչուն բառերդ գիտութեան և մարդկութեան մասին, միայն մի նպատակ ունին, յագուրդ տալ քո փառասիրութեանդ: Եւ այդ աղջիկն սպանում է յանուն քո փառասիրութեան, որպէս զի մի երեսուն տարուց յետոյ բեղարձան կանգնեցնէին, իսկ անունդ մարմարինէ տախտակի վերայ դբոշմէին... Ահա թէ ո՞րն է ճշմարտութիւնը:

ԱԼԲԵՐՏ. (Ուժեղ շնչոտելով): Ո՛չ:

ԼՈՒԻԶԱ. Նոյն իսկ քո վիշտ ու կսկիծդ, եթէ միայն անկեղծ է դա, նոյնն է ապացուցանում: Չեր գիտութիւնը, ձեր նոր կուրքը, որին դուք երկրպագում էք և որի առնունով ոտնակոխ էք անում ամենքին և ամեն ինչ, որչափ էլ զոհեր չբերէք նորան... նա երես է շուռ տալիս ձեզնից: Գուկարող էիր նորան զոհարբել միմիայն սեփական կեանքդ:

ԱԼԲԵՐՏ. Բայց մի՞թէ ես երբեքից փախել եմ վտանգից: Երբեքից գժբալդին և հիւանդին բացասել եմ: Ես կեղտի մէջ կորած աղբատ մի կնոջից վարակուեցի բկացաւով: Նորան կեանք պարզեելու համար իմ կեանքն էի զոհարբում: Մի՞թէ այն ժամանակ ես փառքի և պատիւների համար էի մտածում, որոնցից պատրաստ էի յաւիտեանս հրաժարուելու... Ես կեանքս վտանգի էի ենթարկում նոցա համար... այն պատճառով, որ առաւել քաղցր ու վեհ բան չկայ աշխարհումս, քան այն՝ երբ մեռնում ենք յանուն զաւարիարի, սկզբունքի: Երբ ես ժանտախտով վարակուած հիւանդի թունալից արտաշնչութիւն եմ շնչում, ես ինձ զգում եմ աւելի... մեծ մարդ, քան այն բոպէին, երբ ընկերակից ուսուցչապետները շնորհաւորում են ինձ իմ նոր, մեծ գիւտի համար: Այդպիսի զգացումներ ունենալով՝ իմ նոր հերոսութիւնս ինձ համար ծանր չէ: Եւ դու, Լուի՛զա, պէտք է, որ ինձ ըմբռնես, հասկանաս: Գու այն անձնաւորութիւններից ես, որոնք գիտեն և ընդունակ են մեռնել յանուն զաւարիարի: Երբ ես վտանգի մէջ էի, ես շատ լաւ յիշում եմ

քո հոգատարութիւնդ ինձ համար. դու այն ժամանակ կեանքդ էիր վտանգում մի մարդու համար, որին... դու չէիր սիրում:

ԼՈՒԻԶԱ. Ես...

ԱԼԲԵՐՏ. Ո՛չ, դու երբէք ինձ չես սիրել, պէտք չկայ անուրջների յետեից ընկնել... իսկ այսօր աւելի պարզ եմ տեսնում,—քո սիրտը երբէք չէ բարակել ինձ համար: Ներիր ինձ, եթէ սխալում եմ: Ես աշխատում էի, հաւաստի լինելով, որ համակրութիւն եմ վայում:.. և այդ հաւատը պէտք է, որ քեզ յուզէր:

ԼՈՒԻԶԱ. Քո հաւաստիութիւնը: Ինչպէ՞ս պէտք է դանազանել նորան արհամարհանքից: Ես վիրաւորուած, անպատուած էի, ես զգածուած չէի, բայց յարգում էի քեզ... իսկ այժմ...

ԱԼԲԵՐՏ. Իսկ այժմ.

ԼՈՒԻԶԱ. Այժմ զարհուրում եմ քեզնից: Չեմ կարող մոռանալ այն ազդեցությունը:

ԱԼԲԵՐՏ. Դու շատ լաւ արեցիր, որ նորան առաջարկեցիր մեզ մօտ ապրել—ինձ համար էլ լաւ է այդ...

ԼՈՒԻԶԱ. Ինքս էլ չգիտեմ, ինչու առաջարկեցի... նա... դու... այդ կողքէ կողք, մի յարկի տակ կենցաղը, օ՛... (ծածկում է դէմքը ձեռքերով):

ԱԼԲԵՐՏ. Խնդրեմ, չփոխես կարգադրութիւնդ: Դու զարհուրում ես զո՞հի և սպանողի մերձաւորութիւնից... Ամեն բան կարգի կձգենք... Բայց դու քո սրտի ձայնին լսիր... Քոյրդ ինձ նախազուշացրեց, որ դու մեր յարաբերութիւնների խզումը չես կամենում, բայց մի վախենար... Ես այնպէս կանեմ, որ իմ ներկայութիւնը շատ ծանր չի թուայ քեզ... Այս բոլորից դու բոլորին ազատ կարող ես համարել քեզ:

ԼՈՒԻԶԱ. Տես, յամենայն դէպս ես քո թշնամին չեմ... Ես այդ ազատութիւնն ընդունում եմ այն պատճառով, որովհետեւ դա աւել ազնիւ ձանապարհ է: Ես այնպիսի տղամարդ չէի ընտրել ինձ համար իբրև ամուսին, որպիսին այսօր քեզ եմ տեսնում:

ՏԵՍԱՐԱՆ VII.

ԼՈՒԻԶԱ, ԱԼԲԵՐՏ ԵՒ ՄՕՐԻՍ:

ՄՕՐԻՍ. (Բարեւելով): Բարև ձեզ: Այսպէս ուրեմն, ձեզ:

հետևում, հալածում են... բացարձակ կերպով: Որքան անախորժ բան է: Չեր մտադրութիւնը չէ՞ք փոխել:

ԱԼԲԵՐՏ. Ամենեին. (Հուլիզային): Խօսքը մի բանի թրղթերի մասին է:

ԼՈՒԻԶԱ. Գիտեմ:

ԱԼԲԵՐՏ. Շատ մեծ տետրակ չէ, կարող էք գրպանի մէջ թագցնել. (Դուրս է գնում):

ԼՈՒԻԶԱ. (Մօրիսին): Երէկ անբաւական մնացիք ինձնից:

ՄՕՐԻՍ. Այո՛:

ԼՈՒԻԶԱ. Իմ պատճառով մի՛ տանջուէք:

ՄՕՐԻՍ. Օ՛, այժմ տեսնում եմ թէ ձեր մէջ ինչ է կատարուած:

ԼՈՒԻԶԱ. Ուրեմն աւելի լաւ, որովհետև կարիք չի լինի խօսքերով արտայայտել:

ՄՕՐԻՍ. Օ՛, ոչ, ասացէ՛ք...

ԼՈՒԻԶԱ. Բայց ոչ այսօր:

ԱԼԲԵՐՏ. Այս դիտողութիւններիս և ցուցակների օրագիտըն է: Տեսէք, պահպանեցէք ամենայն զգուշութեամբ:

(ՎԱՐԱԳՈՅՐ)

Բ. ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆ

Մօրիս Կօրմիէի բնակարանում Մի մեծ սենեակ, որ ներկայացնում է պարապելու սենեակ, զրադարան և փորձերի բժշակարան (laboratoire): Սեղանների վրայ զանազան գործիքներ. պատերից կան զանազան մարդակազմական պատկերներ:

ՏԵՍԱՐԱՆ. I

ԼՈՒԻԶԱ ԵՒ ԴԵՆԻՍ:

(Լուիզան համեստ, սեւ զգեստով, փոքրիկ քօղով, արագ գնում եւ նստում է ըստկաթոռի վրայ պարապելու սենեակի մօտ. նրա յետեւից մտնում է Դենիսը):

ԼՈՒԻԶԱ. Եթէ պ. Կօրմիէն տանը չէ, ոչինչ, կսպասեմ: Լսո՞ւմ էք:

ԴԵՆԻՍ. Լաւ, լաւ. Բայց կարգ չէ, որ տիկիններն այստեղ սպասէին... Այստեղ պարապելու սենեակ է, այստեղ ամեն մարդ իրաւունք չունի իւր բէֆն ուղածի պէս մտնել: Արդեօք բարի չէ՞ք լինի, որ հետևէիք ինձ՝ ընդունարանը:

ԼՈՒԻԶԱ. Չգիտեմ ո՞ւմ տեղ էք դնում ինձ: Ես ձեզ հաստատ խօսք եմ տալիս, որ պարոնդ չի բարկանայ վրայ, որ ես այստեղ եմ:

ԴԵՆԻՍ. Շատ պարզ է. նա զիտէ արդէն, որ եթէ ձեզ թողել եմ այստեղ մտնելու, կնշանակէ այլևերպ հնար չկար. նախքան այստեղ մտնելս տասն և հինգ տարի ծառայել եմ Սալպետրիերում. բոլոր փորձերի ժամանակ ներկայ եմ լինում: Ուրեմն, պարզ է, որ ջղային տիկինների հետ վարուելու եղանակը զիտեմ: Ուստի, եկէք, ծերուկիս ականջ դրէք, ինչպէս իմ պարոնին կսէկեր: Ախր ես արդէն զիտէի, որ դուք պիտի գայիք:

ԼՈՒԻԶԱ. Գիտէի՞ք:

ԴԵՆԻՍ. Ինչպէս չէ. պարոնը ձեր ամբողջ կեանքի պատ-

մութիւնն է արել ինձ:

ԼՈՒԻԶԱ. Այ՛ թէ ինչ:

ԴԵՆԻՍ. Չեր անունն է Գօրտենդիա. ծնուել էք Շիվրեօզում... մօտ երկու տարի է ահա, որ այսահար էք: Յաճախ չէք տանջւում, բայց հէնց որ բռնեց, էլ Տէրը փրկէ, թէ ո՞նց էք գոռում-գոչում, կուչ-կծիկ գայիս... Գուր թէև զրազէտ էք, բայց չի կարելի ասել, որ շատ էլ զիտուններից էք... Է՛, իսկ հիւանդութիւնը բռնած ժամանակ դուք նոյն իսկ լատիներէն էլ էք խօսում... Այո, տիրուհի: Ախ, բիչ էք մնացել մոռանայի: Չեր աջ աչքը ծուռ է:

ԼՈՒԻԶԱ. Ե՛ս... իմ աչքս—ծո՞ւռ:

ԴԵՆԻՍ. Այո՛, բնական դրութեամբ, եղած ժանտակներդ: Իսկ հիւանդութեան ժամանակ, երկուսով էլ տեսնում էք:

ԼՈՒԻԶԱ. Սխալուում էք: Երկու աչքով էլ հիանալի տեսնում եմ:

ԴԵՆԻՍ. Տարօրինակ բան... իսկ նա ինձ ասաց, որ աջը...

ԼՈՒԻԶԱ. Իսկ մի՞թէ կոյրը կարող է տեսնել յանկարծ:

ԴԵՆԻՍ. Մենակ այդպիսի բաներ է լինում: Այ, օրինակ

Լէօնին (Պատից վերցնում է նկարների ժողովածուից մի շրջանակ): Կոյր է, այդ ետեղծ աղջիկն, ինչպէս տեսնում էք:

ԼՈՒԻԶԱ. Այսպիսի հրաշալի աչքեր՝ և կո՞յր:

ԴԵՆԻՍ. Այո՛ դա կոչւում է ջղային կուրութիւն. նորա

ձեռքից բռնած են ման ածում: Է՛, բաւական է հէնց պարոնս

բնէածութեան ենթարկէ նորան, որ իսկոյն տեսնէ: Բժիշկը

կպատուիրի նորան տուն զնայ և նա կերթայ և նոյն իսկ ոչ

օրից ձանապարհն էլ չի հարցնել:

ԼՈՒԻԶԱ. Բայց ի՞նչպէս է բնէածութեան ենթարկում:

ԴԵՆԻՍ. Է՛, ի՞նչ էք ձեռք առել ինձ. կարծէք, ոչնչից

տեղեկութիւն չունի. Ո՞վ զիդէ բանի անգամ հէնց ձեզ են բը-

նացրել:

ԼՈՒԻԶԱ. Եւ ո՞չ մի անգամ:

ԴԵՆԻՍ. Է՛, կնշանակէ, այսօր կբնեցնեն. առաջին պայ-

մանն է, հէնց որ տեսնում ենք, որ կինը մի նորանշան երե-

ւոյթ է ներկայացնում, կնշանակէ հետաքրքրական «գէպը» է,

իսկոյն և եթ բնեցնում ենք և տեսնում, թէ ինչեր կանէ բը-

նած ժամանակ:

ԼՈՒԻԶԱ. Է՛, յետո՞յ:

ԴԵՆԻՍ. Հատ զուարճալի բան է. կատարեալ կատակեր-
կութիւն: Մէկին գնդասեղներով են ծակծկում. իսկ նա չի էլ
զգում: Մի ուրիշը, որի թևը, կարծէք, բոլորովին կաթուածա-
հար է եղած, քնած ժամանակ այդ թևն այնպէս է պտտում,
որ առողջ թևիցն էլ լաւ. Իսկ այ սա, օրինակ (ցոյց է տա-
լիս լուսանկարը), Վալերիան, երեսուն տարեկան է: Այս քա-
նի օրս նրան ներշնչեցին, թէ ինքը տասը տարեկան փոքրիկ
աղջիկ է. իսկ յետոյ մենք թագնուեցանք հարևան սենեակում
և երեք ժամ շարունակ դիտում էինք: Եւ ոստոստում և ծիծա-
ղում էր և հէնց մի փոքր կծեծէինք դուռն այսպէս, նա իս-
կոյն սեղանի տակն էր մտնում՝ թագ կենում: Յետոյ սկսեց
իւր մօրը գուրգուրալ և փաղաբշել... իսկ խեղճի մայրը վա-
ղուց է մտնել... մինչև անգամ մարդ փշաքաղում է:

ԼՈՒԻՉԱ. Անշուշտ:

ԴԵՆԻՍ. Պարոնի մօտ յաճախ պարապելու է գալիս պր.
Ալբերտ Դօննան, հիւանդանոցից, որին Վալերիան ճանաչում
է: Բայց և այնպես, երբ պ. Դօննան մօտեցաւ նորան, նա նօ-
րան այն երաժշտի տեղ դրեց, որ գալիս էր իւր մայրիկի մօտ:
Խնդրեց, որ իւր բիթը սրբէ, ինչպէս փոքրիկ երեխային: Այ,
մի ուրիշը՝ Բերթան, սարսափելի ատում է ինձ. բնէածուծեան
ենթարկելուց առաջ բիչ մնաց ապտակ պիտի զարկէր ինձ,
իսկ քնած ժամանակն այնպէս սիրեց ինձ, որ նոյն իսկ իւր
մօտ հրաւիրեց...

ԼՈՒԻՉԱ. Անուշ աղջիկ...

ԴԵՆԻՍ. Սպասեցէք. է՛, այժմ դուք ի՞նչ կպատմէք ինձ:

ԼՈՒԻՉԱ. (ցոյց տալով լուսանկարները): Եւ այս բո-
լոր արարածները—հիւանդ, ախտաւորներ են, որոնց ըստ ցան-
կութեան ստիպում են կամ լալ, կամ ծիծաղել...

ԴԵՆԻՍ. Այո՛, սորա ամենքն էլ—«դէպքեր» են, ինչպէս
և դուք... չա՛... իմացայ այժմ, թէ ինչպէս էք այստեղ եկել:
Պարոնը ձեզ բնէածուծեան է ենթարկել ձեր տանը և հրա-
մայել է, որ գաք այստեղ... Դուք, իհարկէ, ոչինչ տեղե-
կութիւն չունիք, ոչինչ չէք յիշում: Ձերն էք պնդում, ինձ չէք
յտում, երբ ասում եմ դուրս գնացէք պարապելու սենեակից,—
այս բոլորը ներշնչման արդիւնք է... Ես էլ ասում եմ, ինչպէ՛ս
համեստ, ինչպէս բարեկիրթ, բայց միևնոյն ժամանակ ականջ
չի գնում ինձ...

ՏԵՍԱՐԱՆ II.

ԼՈՒԻՉԱ, ԴԵՆԻՍ ԵՒ ՄՕՐԻՍ.

ՄՕՐԻՍ. (Տեսնելով Լուիզային) Դո՛ւք... Այստե՛ղ,
ԴԵՆԻՍ. (Կամացուկ Մօրիսին). նա այնպէս բարկա-
ցաւ, որ ես վախենում էի նորան դուրս անելուց:

ՄՕՐԻՍ. Ա՛յդ էր պակաս:

ԴԵՆԻՍ. Սաստիկ ջղային է:

ՄՕՐԻՍ. Լաւ, լաւ:

ԴԵՆԻՍ. Ասենք, այնքան էլ «թունդ» երից չէ՛, Հասարակ
ջղային յուզումներից է: (Դուրս է գնում):

ՏԵՍԱՐԱՆ III.

ԼՈՒԻՉԱ ԵՒ ՄՕՐԻՍ.

ՄՕՐԻՍ. Դո՛ւք... դուք ի՞նձ մօտ. Ա՛, որչափ երջանիկ
եմ: (Կամենում է համբուրել նորա ձեռքը, որ կամացուկ
ազատում է):

ԼՈՒԻՉԱ. Ա՛խ, ոչ, թողէք... Եթէ ես ձեզ մօտ եմ, միայն
եսական շարժառիթներից դրդուած և հետս ձեզ համար եր-
ջանկութիւն չեմ բերել. Եւ ի՞նչ երջանկութիւն կարող եմ
պարգևել ես: Չէ՛ որ հոգիս ցաւ ու վրդովմունքի ծով
է միայն:

ՄՕՐԻՍ. Այո՛, վրդովուելու շատ բան կայ... Այդ դատա-
պարտութիւնը բաւական աղմուկ է հանել: Բայց ապացոյցներն
այստեղ են (ցոյց տալով գրասեղանը) և նորա չեն կարող
ձեռք բերել. Սակայն հասարակական կարծիքն արդէն որոշ ուղ-
ղութիւն է ստացել: Որչափ դժգոյն էք այսօր:

ԼՈՒԻՉԱ. Ամբողջ դիշերն անբուն եմ անցրել. Ամուսինս
գիտենալով, որ իրեն չեմ սիրում, վեհանձնօրէն ազատութիւնս
յետ է շնորհել ինձ: Բայց և չեմ կարող երեսի վերայ ձգել
նորան այն բոպէին, երբ ամենքը երես են թեքում նորանից:
Նորա հետ անցրած օրերս աննախանձելի են եղել. ես երի-
տասարդ եմ, ես ծարաւ եմ լրագրաւորութեան... Մինչև այս
բոպէս մտքովս մի բոպէ անգամ չէ անցել թողնել, հեռանալ
ամուսնուցս: Ես յարգո՛ւմ էի նորան: Չնայելով, որ ինքս ինձ
վիրաւորած էի համարում, սակայն և այնպէս յարգանք ու
հիացում էի տածում դէպի նա: Չգտում էի ինքս էլ հասնել

այն պատուանդանին, որի վերայ կանգնած էի տեսնում նորան...
 Եւ յանկարծ, ամեն ինչ խորտակուում է. նա զլորուած է... Ի՞նչ
 անեմ: Ես չընդունեցի, բայց և չմերժեցի ինձ շնորհած ազա-
 տութիւնը: Իսկ յետոյ .. Ես հաւատում եմ ձեզ, հաւատում եմ
 ձեր խելքին, ձեր հոգուն և ոչինչ չեմ ծածկում... Ես զարհու-
 րում եմ, երկիւղ եմ կրում մի տեղ երեւալուց: Ալբերտը արիա-
 բար կրում է բոլորը, — առաւօտեան հիւանդանոց գնաց, ցերե-
 կը ձեմարանումն էր, ամենայն հաւանականութեամբ: Աոյսերի
 մայրապետի մօտ էի գնացել մի որբ աղջկայ համար, որին կա-
 մենում եմ մօտս առնել... Կարծում էի, թէ վանքում հին,
 մանկական յիշատակները նորից կարծարծուին մէջս: Բայց ամեն
 ինչ սառն ու մռայլ էր: Ինքս ինձ սարսափելի միայնակ եմ
 զգում:

ՄՕՐԻՍ. Ահա այդ պատճառով և եկել էք ձեր... բարե-
 կամի մօտ. Սիրո՞ւմ էք ինձ:

ԼՈՒԻՉԱ. Կարող էի ձեր առաջ բանալ հոգիս, եթէ...
 Բայց այդ մասին չէ խօսքս: Ես ձգում, հեռանում եմ սեփա-
 կան անիցս — օջախիցս, որտեղ ամեն ինչ ինձ սարսափ է ներշն-
 չում, բայց չնայելով այդ բոլորին, դարձեալ այնտեղ կկամենայի
 երջանկութիւն ու բարօրութիւն գտնել: Ես գիտնականի՝ և ոչ
 թէ բարեկամի մօտ եմ եկել: Գիմում եմ ձեր գիտութեանը,
 ձեր հոգեբանական գիտողութիւններին: Մարդկային հոգին
 բաց է ձեր առաջ: Բժիշկ եղէք և իմ հոգու համար, կատա-
 բեալ անկողնակալութեամբ: Շատ, շատ բան եմ պահանջում,
 բայց ոչ գիտութիւնից, այլ ձեր ազնուութիւնից:

ՄՕՐԻՍ. Բանն էլ այն է, որ գիտութիւնից շատ ու շատ
 բան էք պահանջում:

ԼՈՒԻՉԱ. Որչափ համե՛ստ էք: Մի՞թէ այնպիսի մի հասա-
 բակ գէպք, ինչպիսին իմս է, ձեզ զինաթափ է անում, ձեզ
 անպօր էք զգում նորա առաջ: Ամուսինս ինձ սարսափ է ազ-
 գում: Կարո՞ղ եմ արդեօք յաղթել այդ սարսափը և պարտա-
 ւո՞ր եմ արդեօք: Կգտնե՞մ արդեօք մէջս այնքան ոյժ, որ զո՛հ
 բերեմ ինձ: Եւ եթէ ոյժ չունենամ, բայց պարտաւորու-
 թիւնս ինձ թելադրէ, որ մինչև կեանքիս վերջը պարտաւոր
 եմ կապուած մնալ, ապա ո՞րտեղ է այն ելքը... Ցոյց տուէք,
 տուէք ինձ այդ միջոցները: Զօրացրէ՛ք, ամրացրէ՛ք իմ թոյլ
 ոյժերս:

ՄՕՐԻՍ. Տարօրինակ պահանջ է:

ԼՈՒԻՉԱ. Տարօրինակ: Ինչո՞վ:

ՄՕՐԻՍ. Գուր իմ գիտութիւնից շատ աւելի մեծ պահանջ:
 Ներ էք անում, բան կարող է տալ: Ես բոլորովին ընկճում
 եմ այն պահանջների առաջ, որ դուք կամենում էք ստանալ
 գիտութիւնից:

ԼՈՒԻՉԱ. Ի՞նչ է ձեր գիտութեան էութիւնը: Արդեօ՞ք
 մարդկային հոգին ուսումնասիրելը չէ՞:

ՄՕՐԻՍ. Հոգու... այո... կամ աւելի ճիշդ մարդկային այն
 կրքերն ու բերումները (affection), որոնց կոչում ենք հոգեկան
 տարօրինակ երեւոյթներ:

ԼՈՒԻՉԱ. Ձեզ՝ այդ ասպարիզում մեծ, նորամոյժ ոյժ են
 համարում:

ՄՕՐԻՍ. Կարծում եմ, որ մի փոքր բան էլ ես եմ արել
 գիւտերի այդ աշխարհում:

ԼՈՒԻՉԱ. Այսինքն՝ ի՞նչպիսի...:

ՄՕՐԻՍ. Ինչպիսի: Ամեն տեսակի: Ոչինչ յայտնագործած
 չէ. ամեն ինչ ծածկուած ու զաղտնիք է հոգեբանութեան մէջ:
 Հազարաւոր տարի է, որ բարի մարդկանց ընկից բռնած ման
 են ածում դադարի բռտերով: Իսկ հետեւա՞նքը. — այն, որ մենք
 տեղեկութիւն ունենք Հրատի մթնոլորտի կազմութեան մասին,
 բայց ոչինչ չգիտենք այն մասին, թէ ի՞նչն է հարկադրում մեզ
 շնչել, մտածել, շարժուել: Մի՞թէ խայտառակութիւն չէ՞ սա:
 Եւ ահա այդ խաւարից պէտք է ելնել: Մենք, որ վճռել ենք
 աշխատել գիտութիւն ստեղծելու, փորձերի, գիտողութիւննե-
 րի միջոցով մարդկային բանականութիւնն ուսումնասիրելու,
 առանց որի գիտութիւն լինել չէ կարող, — այդպիսիներս շա՞տ
 շատ բիչ ենք: Մենք հնարում ենք բազմաթիւ մեքենաներ,
 գործիքներ, օրինակ այս գլանը (մօտենում է գործիքին եւ
 ցոյց է տալիս: Գործիքը նման է ծանրաչափի, որի գլա-
 նը ծածկուած է սեւ թղթով, ներքեւ անցնում է կաուչու-
 կէ խողովակ, որի ծայրին կայ նոյնպիսի տանձիկ): Գը-
 լանը ստուարաթղթից է, ծածկուած է մուրով: Այստեղ մի
 փոքրիկ ծակ կայ, որի մէջ մի փոքրիկ սլաք, որ կպչում է
 գլանին. նա միագած է խողովակի հետ, որը ես գնում եմ, օրի-
 նակ ձեր ձեռքում այնպէս, որ դարկերակի իւրաքանչիւր զարկը
 շարժում է և սլաքը, որ ամեն անգամ նոր հետք է թող-
 նում զլանի վրայ. իսկ զլանը պտտւում է ժամացոյցի մեքե-
 նայի շնորհիւ: Հետեւաբար գլանի վրայ ստացւում է ծուռ և

բեկ գծեր, որոնք շատ զեղեցիկ կերպով ապացուցանում են
 ինձ ձեր զարկերակի փոփոխութիւնները: Տեսէք, ես ծափ կը
 տամ: Եւ չնայելով, որ ես ձեզ նախազգուշացրի, բայց և այն-
 պէս ծուռ ու մուռ գծերն աւելի յաճախակի գծուեցան, այ-
 սինքն, ապացոյց այն բանի, որ դուք յուզուեցաք, թէ և չէք
 կարող հաշիւ տալ թէ՛ ինչո՞ւ: Ես կհարգամ այս գիրքը.
 Տետաբրբրական տեղերում մենք գլանի վրայ կստանանք թեր
 գծեր՝ աւելի մեծ անկիւնազօծերով, իսկ անՏետաբրբրական և
 ձանձրալի տեղերում հազիւ նշմարուող անկիւնազօծեր: Գիտէ՞ք
 ինչ օգտակար զիւտեր կարելի է անել, եթէ այս եղանակով
 գիտողութիւններ անենք մեր իւրաքանչիւր հոգեկան արտայայ-
 տութիւնների, իւրաքանչիւր զգացման վրայ: Հաղարաւոր փոր-
 ձեր ենք անում հաղարաւոր տարբեր-տարբեր անհատների վե-
 րայ՝ դպրոցներում, գործարաններում, զօրանոցներում: Եւ իւ-
 րաքանչիւր փորձի համար արձանագրութիւն է պահուում, կամ
 իբրև մրտած ստուարաթղթի վրայ զձմձուած սպիտակ
 Տետրեր կամ իբրև յուշագրեր և կամ թուեր: Այդ բոլորը ժո-
 դովում, դասաւորում ենք և կազմում գիտնական անհատներում
 զիւան:

ԼՈՒԻՉԱ. Յետո՞յ. հետեւանքը:

ՄՕՐԻՍ. Ինչնից յետոյ ուրիշ գիտնականներ կը շարու-
 նակեն նոյն գործը, սկսելով այն տեղից, ուր կանգ էի առել
 ես և այդպէս շարունակ, անդադար, մինչև որ ժողոված նիւ-
 թերից ճշմարտութիւնը կցոլայ. այն ժամանակ միայն հոգեբա-
 նութեան գիտութիւնը ստեղծուած կլինի և այն ժամանակ
 միայն կարելի է ասել՝ թէ հոգի ասուած բանը գոյութիւն ունի՞
 թէ ոչ, անմահ է, ո՞րտեղից է սկիզբն առնում և ո՞ւր է գը-
 նում: Այն ժամանակ դրական նախադրեալներ կունենանք հո-
 գեկան մեքենակազմը սահմանելու համար: Եւ այն մեքենա-
 վարները, որոնք հոգեբան կկոչուին, անսխալ, անվրէպ ձեռքով
 կարող կլինեն նորոգել փչացած մեքենան:

ԼՈՒԻՉԱ. Բայց ե՞րբ կլինի այդ:

ՄՕՐԻՍ. Մի հինգ հարիւր տարուց յետոյ: Հատ ժամա-
 նակ չէ այդ գիտութիւն ստեղծելու համար:

ԼՈՒԻՉԱ. Հի՞նգ հարիւր տարուց յետոյ միայն ես հնարա-
 ւորութիւն կունենամ իմանալու, թէ հոգի ունի՞մ արդեօք և
 թէ ի՞նչպէս պիտի բժշկել նորան: Եւ այդ այն բոլորին, երբ
 հոգիս տանջուում է և ես հնարք չեմ գտնում իմ յուսահատ

վիճակիցս ելնելու... դուք ձեր բոլոր գիտութեամբ հանդերձ՝
 շատ վատ մեթոքարական միջոց էք հնարել... Ախր, հասարակ,
 խեղճ զիւղական քահանան իմ վիշտս ու ցաւս ամոքելու միջո-
 ցը զիտէ արդէն.— իւր պարզ ու անպաճոյճ խօսքերով, բարոյով
ՄՕՐԻՍ. Բայց ի՞նչ էիք ասում քիչ առաջ ձեր մենաստա-
 նի մասին, որից նոր էք զալիս: Սառը... մուսլ...

ԼՈՒԻՉԱ. Բայց իմ խօսքս մենաստանի քարէ պատերի
 մասին չէ: Գիւղական ծերուկ քահանան, որ զօրեղ է իւր ու-
 ժեղ հաւատով, ինձ ոյժ, կորով ու աշխոյժ կներշնչէ:

ՄՕՐԻՍ. Խղճո՞ւկ գիտութիւն... ինչպէս յարձակուում էք
 դուք նորա վրայ: Ենթադրենք, թէ մի քիչ էլ մեղաւոր է
 նա... բայց դուք էլ... պահանջում էք նորանից այն, ինչ որ տալ
 չէ կարող: Դա բուժում է մարմնական ցաւերը, բայց բարոյա-
 կան տանջանքների առաջ անգոր է: Թէև... ոչ բոլորովին...
 Այստեղ էլ նա օգնութեան է հասնում... Քանի՞-բանի կանայք,
 որոնք տանջուում էին հոգեպէս, թողել հեռացել են այս սե-
 նեակը համարեա առողջացած:

ԼՈՒԻՉԱ. Ուրեմն ինչո՞ւ անպատճառ նորա և ո՞չ ես:

ՄՕՐԻՍ. Որովհետև դուք մարմնով առողջ էք. իսկ իմ
 հիւանդների հոգեկան խանգարմանը հետևում էք և մարմնա-
 կան հիւանդութիւն:

ԼՈՒԻՉԱ. Օրինակ անդամալոյծ ձեռք կամ ջղային կու-
 րո՞ւթիւն:

ՄՕՐԻՍ. Օ՛հ դուք բաւական տեղեկութիւն ունիք:

ԼՈՒԻՉԱ. Հնորհիւ ձեր ծառայի պատմութիւններին, որը
 ընդունել էր ինձ... գիտէք ո՞ւմ փոխարէն: Այն կնոջ տեղը
 դնելով, որ այսահար է և որին այսօր սպասում էք: Կնշանա-
 կէ, եթէ ե՛ս լինէի այդ դժբաղդ կնոջ տեղ, դուք ինձ առող-
 ջացնելու խնդիրը ամբողջ հինգ դար չէիք յետաձգիլ...

ՄՕՐԻՍ. Եւ յիշաւի, կարծում եմ, որ կարող կլինեմ
 բժշկել նորան...

ԼՈՒԻՉԱ. Ի՞նչպէս:

ՄՕՐԻՍ. Ես նորան կհեպնոզացնեմ և կներշնչեմ, թէ դեը
 թողել, հեռացել է նորանից: Միանգամից, իհարկէ, չի յաջողի,
 բայց 15-րդ, 20-րդ փորձին կյաջողի...

ԼՈՒԻՉԱ. Այնպէս որ, եթէ ես էլ հիւանդ լինէի, դուք
 ինձ կը բնադնէիք և...

ՄՕՐԻՍ. (Ժպտալով). Եւ յիշաւի, ինչո՞ւ չփորձել...

ԼՈՒԻՉԱ. Կամենում էք ինձ քնացնե՞լ:

ՄՕՐԻՍ. Չարժէ նեղութիւն կրել, արդէն արուած է:

ԼՈՒԻՉԱ. Քնած եմ: Ե՛ս:

ՄՕՐԻՍ. Ոչ, ոչ, հանաք եմ անում: Գուր զառանցում էք:

ԼՈՒԻՉԱ. Աւելի շուտ դուք էք զառանցում:

ՄՕՐԻՍ. Ներեցէք, ես միշտ պատրաստ ունիմ փոքրիկ տեսութիւններ զանազան անակնունելի դէպքերի բացատրութեան համար: Չեր այգելութիւնը ես բացատրում եմ, իբր ներշնչման հետեանք:

ԼՈՒԻՉԱ. (Հեզնորէն). Մի քիչ առաջ ծառան էլ նոյն էր նա խաղաշահում, երբ ես այստեղ եկայի:

ՄՕՐԻՍ. Հանգիստ թողէք այդ ծերուկ չաչանակին: Այո՛, դուք այստեղ գտնուում էք այս բոպէիս ներշնչման շնորհիւ: Երէկ երբ ձեզ մօտ էի, դուք պատկերացաք իմ առաջ, ինձ հետ միասին, այս սենեակում, այնպէս, ինչպէս այժմ: Հայեացքիս մէջ անդրադարձաւ այդ իմ ներքին զօրեղ, կրքոտ զգացումս և ես ներշնչեցի: Չի կարող աւելի զօրեղ ներշնչում լինել, բան այն, երբ երկու բուռն ցանկութիւն գուգադիպութեամբ նոյնն են ցանկանում: Եւ այժմ... ինձ համար շատ պարզ է,—դուք սիրում էք ինձ:

ԼՈՒԻՉԱ. Ահա զիտնականի եղբակացութիւն, որի համար, կարծես, միայն ապացոյցներ են պակաս:

ՄՕՐԻՍ. Ինձ չափազանց ինքնավստահ էք համարում: Օ՛, ոչ, ես զիտեմ, որ երկու օր առաջ դուք դէպի ինձ ամենասովորական համակրութիւն էիք տածում, բայց այսօր ինքն իրեն ինձ մօտ է գալիս մի օգնական, ու համակրութիւնը սիրոյ կվերածէ:

ԼՈՒԻՉԱ. Ի՞նչ օգնական է դա:

ՄՕՐԻՍ. Վի՛շտը: Ինչպէս հողեկան, նոյնպէս և կենդանական կեանքում, հիւանդութեան ենթակայ է արդէն թուլացած մարմնակազմը: Եւ սէրն այդպիսի ախտաբանական դէպքի ամենաբնորոշ տիպն է: Տեսէք, ժողովուրդը շատ անգամ սէրն ու խելագարութիւնը նոյնացնում է: Եւ յիրաւի, մարդուն յանկարծակի բերող վիշտը, նայելով հանդամանքներին, կամ սիրոյ և կամ խելագարութեան է տանում:

ԼՈՒԻՉԱ. Այնպէս որ բաղաւոր մարդիկ անընդունակ են սիրելու:

ՄՕՐԻՍ. Մի՛թէ այդպիսի բան ասացի: Բայց նորա զրո՛ւ.

պում են իրենց, թէ և կիրքը նոցա տակն ու վրայ է անում:

ԼՈՒԻՉԱ. (Հեզնորէն). Որի պատճառով և շնորհաւորում եմ ձեզ. այն ինչ ինձ մնում է, որպէս խելագարի, օգտուել իմ բուռն սիրով:

ՄՕՐԻՍ. Մի բարկանաք: Ես միայն իմ տեսութիւնն էի պարզում: Գուր տանջում էք և ցաւից ծնում է սէր, ճիշդ այնպէս, ինչպէս խոնար, բորբոսնած ձահճից ծնում է հրաշալի ծաղիկ: Սէրը բռնկել է ձեր մեջ, դուք այլ ևս ձեր տէրը չէք և առանց կեղծ ամօթ զգալու վազում էք այստեղ, ինքներդ էլ անկարող լինելով այդ մասին հաշիւ տալ:

ԼՈՒԻՉԱ. (Հեզնորէն) Այո՛, այո՛, իհարկէ: Գիտէ՞ք, ինչ կասկած ծագեց սրտումս: Երկու օր առաջ, երբ դուք աշխատում էիք հրապուրել ինձ ձեր պերճախօսութեամբ, ձեզ բաջ յայտնի էր մեզ սպանացող վտանգը... Ո՛չ: Մի հերքէք... Ամուսինս նոյն օրն եղել էր ձեզ մօտ և խնդրել, որ գաք թըղթերը վերցնէք: Ախ, ինչպէս առաջ չէի մտածել: Ահա, բանի՛ տարի է անց, որ դուք հետևում էք ինձ: Եւ ձեր թղթերի տարի է անց, մի տեղ, մի կտոր թղթի վրայ իմ մասին նկամեջ, անշուշտ, մի տեղ, մի կտոր թղթի վրայ իմ մասին նկատողութիւն կունենաք արած, որի մէջ նշանակած կլինէք իմ նախապատրաստութեան զանազան աստիճանների մասին... և միայն սպասում էիք յարմար ժամ ու ժամանակի, երբ թախծըն ու անբուն գիշերները կհասցնեն ինձ ձեզ համար ցանկալի հետեանքին: Արեւտից ստացած տեղեկութեան հիման վերայ նախազգուշացած, այն օրուայ նախօրէքին, երբ ձեր հաշուով, իմ մէջ ընդդէմ կրքերս պիտի բռնկուէին, դուք գալիս էք ինձ մօտ, զինուած ձեր ներշնչմամբ, ամենեկին աչքի առաջ չունենալով իմ ջղային դրութիւնս... իմ ցաւս ու վիշտս նոյն իսկ պէտք է նպաստէին ձեր նպատակն իրագործելու համար: Հրաշալի՛ է: Սէրը, ձեր հաշուով, խելագարի սովորական զառանցանք է, ուրեմն պէտք է օգտուել այդ խելագարութեան բոպէից: Գիտէ՞ք ինչ, գուցէ ամուսնուս ոճիրն աւելի զարհուրելի է բան ձեր արարքը, սակայն...

ՏԵՍԱՐԱՆ IV.

ԼՈՒԻՉԱ, ՄՕՐԻՍ ԵՒ ԳԵՆԵՍ.

ԳԵՆԵՍ. Պ. Գոննան է եկել: Կարո՞ղ է ներս գալ:

ՄՕՐԻՍ. Ոչ ոչ, ես ինքս կգամ... Այսա՛հար Տիւանդը գեռ
ևս չէ՞ եկել:

ԳԵՆԻՍ. (Մայելով Լուիզային). Ինչպէս չէ...

ԼՈՒԻՉԱ. Ոչ, բարեկամ, բո ասածը տանձն է:

ՄՕՐԻՍ. Խնդրեցէք բժշկին մի բոպէ սպասէ:

ԳԵՆԻՍ. Հատ բարի:

ՄՕՐԻՍ. Ձեր ամուսինն էլ է գալիս ինձ մօտ այդ Տիւան-
դի վրայ գիտողութիւն անելու:

ԼՈՒԻՉԱ. Գուք կարծում էք թէ ես վախենում եմ ա-
մուսնու Տանդիպելուց: Ես ազատ եմ այժմ: Բայց ոչ, ես կիսան-
գարեմ նորան ազատ խօսելու:

ՄՕՐԻՍ. Իմ և նորա մէջ գաղտնի ոչինչ չկայ:

ԼՈՒԻՉԱ. Նա ինչոր գաղտնիք ունի, մի բան թագցնում
է... Չափազանց Տանդիստ է... Երեւի մի բան է մտադիր
անելու...

ՄՕՐԻՍ. ԱնՏանդիստ մի լինիք: Նորան լաւ եմ ճանա-
չում: Այնպիսիներից չէ, որոնք իզուր արիւն պղտորեն մի բա-
նի անմիտների բարձրացրած գոռում դոչումից:

ԼՈՒԻՉԱ. Բայց նա չի կարող և իրեն ներել կատարած
սխալը...

ՄՕՐԻՍ. Ի՞նչ սխալ:

ԼՈՒԻՉԱ. Ի՜նչ արդէն նորա գաղտնիքն է: Այստե՛ղ կըն-
դունէք նորան:

ՄՕՐԻՍ. Այո, ինչպէս սովորաբար:

ԼՈՒԻՉԱ. Ես կկամենայի լսել թէ ի՞նչ է ասում նա:
Ցոյց տուէք թէ որտեղից էք դիտում տասը տարեկան երեխայ
դարձրած տիկիններին:

ՄՕՐԻՍ. (Ցոյց տալով դուռը). Իմ սենեակից: Վարա-
գոյրի յետևից ծակ է թողնուած դիտելու համար:

ԼՈՒԻՉԱ. Ես պիտի թագնուեմ...

ՄՕՐԻՍ. Մի՞թէ հանաք չէք անում: Լո՛ւրջ:

ԼՈՒԻՉԱ. Նոյն իսկ չափազանց լուրջ: Տեսնում եմ, որ
մարդ ճանաչելը դժուար է: Պէտք է ծածուկ լսել նորան: (Իջ-
նում է միւս սենեակը):

ՄՕՐԻՍ. (Յետևից). Երբ կերթայ՝ յոյս ունիմ, որ բաւա-
կան... կակղած կլինիք: (Իմում է դէպի մուտքի դուռը եւ
նեքս է հրաւիրում Ալբերտին):

ՏԵՍԱՐԱՆ V.

ՄՕՐԻՍ ԵՒ ԱԼԲԵՐՏ.

ԱԼԲԵՐՏ. Բարև: Այսօր ինձ վերայ յոյս չգնէք՝ երեկո-
յեան ճեմարանում ժողով ունենք: Ես անպատճառ պիտի ներ-
կայ լինեմ, որպէս զի չկարծեն, թէ թագնուում եմ: Տեսնո՛ւմ
էք ինչպէս են գոում ինձ մամուլի մէջ:

ՄՕՐԻՍ. Այո. շատ ցաւալի է:

ԱԼԲԵՐՏ. Որքան մաղձ ու դառնութիւն... Եւ ամենքն էլ
իմ ընկերակիցներս: Մարդիկ, որոնց գլխում մի առողջ միտք,
դատողութիւն օր ցերեկով՝ ճրագով չէք գտնիլ. այո՛, այնպիսի
պարոններ, որոնք դարմանի տակի ջուր են, գիտեն հետքը
կորցնել... այդպիսիներն՝ այժմ զնչները շատ բարձր են ցցել:

ՄՕՐԻՍ. Բայց մենք էլ, իսկական գիտնականներս, քեզ
չենք, որ ձեզ պաշտպանում ենք:

ԱԼԲԵՐՏ. Օ՛, ես այժմ կամաց-կամաց սովորում եմ վար-
ժուել գրութեան հետ: Միայն սաստիկ խղճում եմ կնոջս—այս
ամենը նորան չափազանց վրդովեցնում է և զգում եմ, որ իմ
արարքներովս սարսափ եմ ազդում նորան: Նա, իհարկէ, չի
կարող հասկանալ իմ ձգտումների ամբողջ ծանրութիւն ու դը-
ժուարութիւնը: Եւ եթէ երբ և իզէ յաղթանակեմ նոյն իսկ և
կատարեալ փառքի հասնեմ, ապա այն ժամանակն էլ նա ինձ
չի կարող ներել այն միջոցների գործադրութիւնը, որով ես
հասայ դորան:

ՄՕՐԻՍ. Կինն ըմբռնել չէ կարող և նոյն իսկ տղամար-
դոց մեծամասնութիւնն էլ այդպէս է: Տեսէք. երգուեալ դատա-
ւորներն արդարացնում են մէկին, որ յանցանք է կատարել
կրքի շարժառիթից ստիպուած, այն ինչ ձեք...

ԱԼԲԵՐՏ. Կամենում էք ասել ոճիրը... Գուք էլ է՞ք ոճիր
անուանում այդ:

ՄՕՐԻՍ. Ոչ: Այդ չէի կամենում ասել: Ի՞նչ ոճիր կարող
է լինել այնտեղ, երբ մարդկային այդ ծուէններից օգուտ էք
կորցում՝ յանուն գիտութեան: Կատարեալ իրաւունք ունիք:

ԱԼԲԵՐՏ. Հապա՛: Գուք զոնէ քար ձգողներից պիտի չը-
լինէք...

ՄՕՐԻՍ. Ի՞նչպէ՛ս:

ԱԼԲԵՐՏ. Մի յետ նայեցէք, մտաբերեցէք անցեալը ին-
ձ

չով էինք զբաղուում այստեղ՝ այս սենեակում: Այն հիւանդոտ ջղերի դրցակից, որ մենք ընթակայ (subject) ենք անուանում, դուք այնպիսի մեծ բանակութեամբ զանազան հոգեկան կրքեր ու բերումներ էք դուրս կորցում, որ առաջին պատահած վէպի մէջ գտնուող բոլոր անձնաւորութիւնների համար լիւրջ կը բաւականանար. նորա ուղեղի մէջ դուք ներշնչում, դնում էք ամենազանազան պատկերացումներ, մի խօսքով, դուք ոչնչացնում էք ձեր բոլոր ընթակայների՝ հիւանդների ինքնուրոյնութիւնը, փոխարինելով՝ և այն էլ բռնազբօսիկ միջոցներով նորերով: Ինքնուրոյնութիւնը, սեփական եսի ոչնչացումն էլ նոյնպիսի ոճիր է: Տարբերութիւնը միայն բառերի մէջ է: Ինչ էք նայում ինձ այդպէս...

ՄՕՐԻՍ. Ես լսում եմ դատաւիճիւս, ինչպէս յանցաւորը դատախաղինն է լսում:

ԱԼԲԵՐՏ. Սխալում էք: Ես ապացուցանում եմ, որ դուք սպանութիւն էք գործում, բայց ես չստացի, որ իրաւունք չունէք այդ բանն անելու: Իւրաքանչիւրը, ով մի նոր բան է մտցնում... Իւրաքանչիւր «որոնող», լինի դա գրող, փիլիսոփայ, գիտնական, միւլտիպլէ, սպանութիւն է կատարում: Նորա որոնք քանդում, կործանում են նախկին հաւատալիքներն ու աւանդական կարգերը, մասամբ և ջարդում են ու փշրում այն անթմները՝ որոնց մէջ այնքան խնամքով պահպանուում էին շարք: Մարդկութիւնը, մանաւանդ կաղմուած է այնպիսի անհատներից, որոնք հոգում են նիւթական կենսական բարօրութեան համար: Իսկ ընդհանրապէս, բոլոր մարդկութիւնը շարժուում, զեկավարում է միայն այնպիսի գաղափարներով, որոնք նորա համար այնքան թանգազին և սուրբ են, որ եթէ դուք դոցանից մէկը ոչնչացնում էք, հազարաւոր դժբաղդ արարածներ գոհ են դառնում ձեր արած մի բային: Իորհող փիլիսոփան թափառում է այնպիսի ուղիներով, որը գիականութիւն է ծածկուած և յաճախ իւր գիական էլ է այնտեղ թողնում: Իւրաքանչիւր մարդ, որ մի նոր, յիրաւի նոր, սող բան է գրում, կարող է ապագայում նոր զոհեր, նոր սպանութիւններ սպասել՝ բայց դորանից չի հետևում, թէ մենք պարտաւոր ենք լռել և ծածկել այն մեծ ճշմարտութիւնները, որ գտնում, յայտնագործում ենք:

ՄՕՐԻՍ. Ձեր խօսքերը մարդու սարսափեցնում են:

ԱԼԲԵՐՏ. Ամենքդ էլ մի սանրի կտաւ էք,—էք կամե-

նում նոյն իսկ մահուան անունը լսել: Գիտէ՞ք, բարեկամ, աշխարհումս երկու հոգի կան, որոնք շարունակ, իրենց ամբողջ կեանքի մէջ գործ իւրնին մահուան հետ,—բժիշկը և բաճանան: Եւ դա այնպիսի դժուար, ծանր պաշտօն է, որ երկուսն էլ հընարաւորութիւն են ստանում գործին հասարակ աչքով, սովորական հայեացքով չվերաբերելու: Քահանան, աչքի առաջ ունենալով մեռածների յարութիւնը՝ յաւիտենական կեանք է խոստանում: Նորա համար մահը—ամենապարզ փոխանցումն է մի վիճակից միւրը, փոխարկութիւն դէպի լաւազոյն վիճակ, նոր կեանք: Բժիշկը գիտութիւնից իւր համար կրօն է ստեղծում և գլուխ խոնարհեցնում նրա առաջ, ինչպէս կուռքի առաջ. հաւատում է նորան, ինչպէս ամենամոլոխանդ հաւատացող և մեռնում—նահատակում է նորա համար, ինչպէս կատարեալ մարտիրոս, եթէ այդ է պահանջում նորանից գիտութիւնը:

ՄՕՐԻՍ. Դուք շատ բանի մասին էք խորհել, որո՞ճացել երեկուանից դէպք:

ԱԼԲԵՐՏ. Այս, ճշմարիտ է: Մեր կեանքում կան վայրկեաններ, երբ պէտք է կանգ առնենք և շունչ բաշենք, խորհենք ու կշռենք անցած ճանապարհը և այն նպատակը, որին ձգտում ենք:

ՄՕՐԻՍ. Ես համաձայն չեմ: Երբ ձեր առաջ պատկերացած-կանգնած է մեծ գողափարը, նպատակը և բուռն եռանդը ձեզ ձգում-բաշում է դէպի նա, այն ժամանակ ամեն ճանապարհ ու միջոց լաւ է: Պէտք է առաջ դիմել. դիմել առանց կանգ առնելու և չորս կողմը աչք անելու: Իդուր ժամավաճառ չպէտք է լինել և ոչ էլ իւր խեղճը վերստուգել: Դա—թուլ լամորթութիւն է: Միջոցների աւելորդ խտրութիւնը միայն գործն է յետաձգում:

ԱԼԲԵՐՏ. Այո: Ես այդպէս էլ արել եմ: Միջոցների խտրութիւն գնելու մէջ՝ ինձ չեն կարող դատապարտել... Այդ թուլութիւնը ես չեմ ունեցել... Բայց և այնպէս, կան րոպէներ, երբ պէտք է գլուխներս բարձրացնենք ու մի չորս կողմերս դիտենք: Ապա թէ ոչ, գիտէ՞ք, շատ քիչ զանազանութիւն կլինի լծի տակ բաշած եզի և մեր աշխատանքի մէջ,—մտքի, խոհանարարութեան մշակների աշխատանքի մէջ: Ես չեմ կարող ենթադրել, որ իսկապէս գիտնական մարդը—խորհողը, և ոչ ամենազէտ՝ դժմազուլուխ—խելապատակը,—ասում եմ, որ այդ խորհող գիտնականը իւր աչքերը բարձրացնէր, չ'յառէր

դէպի վեր, բարձունք և Աստուած չորոնէր:

ԳՕՐԻՍ. Բայց դուք՝ ինքներդ էք շատ անգամ կրկնել ինձ, թէ շատ յաճախ էք տեսել ձեր հիւանդների հոգին ձեր վիրաբուժական դանակի ծայրին, հետեւաբար և չէք կարող հաւատալ այդպիսի հոգեպաշտական տեսութիւնների: Սա ձեր սեփական խօսքերն են:

ԱԼԲԵՐՏ. Դորա դիտնականի խօսքեր չեն:

ԳՕՐԻՍ. Եւ ի՞նչ կարիք ունեն գիտնականներն զբաղուեալու այնպիսի մի խնդրի, առեղծուածի լուծումով, որի համար նախադրեալներ, փաստեր չունեն:

ԱԼԲԵՐՏ. Նախադրեալներ, փաստեր չկան: Հապա յաւիտենականութեան այն զգացումը, այն ցանկութիւնը որով ամբողջ բնութիւնը մինչ այն աստիճան առցում է, որ ամենահասարակ, սովորական առարկան անգամ,—օրինակ սեղանը,—չէի կարող երեւակայել, առանց այն բանի, որ իմ երեւակայութեան մէջ չպատկերանային բոլոր սեղանները՝ այժմեանները, անցած ժամանակինը և ապագայինը: Եւ յանկարծ, իմ բանականութիւնս, որ ամեն մի առարկայի յաւիտենականութեան զազափարն է մատակարարում յանկարծ՝ ինքը զուրկ է դորանից... Դատարկութիւն... ոչինչ... կարելի՞ է մտածել այդ մասին առանց սարսուռ զգալու: Կարելի՞ է: Այ՛, մի ասէք: Այդպէս է թուում միայն հեռուից: Ինձ ծանօթ է փառք ասածդ: Յաղթանակի այնպիսի բոպէներ եմ ունեցել, որ եթէ դոցա մասին երիտասարդութեանս ժամանակ գուշակէին, ես կրաղականչէի— «Միայն թէ ապրէի մինչ այդ բոպէն, իսկ այնուհետեւ թէ և մահս հասնէր»: Եւ ես ապրել եմ մինչ այդ բոպէները, սակայն մեռնել... չեմ կամենում: Մօտ ժամանակներս էր, որ զէպքերի զուգորդութեան շնորհիւ, ատրճանակի փողը բներակիս ուղղեցի,—կասեմ, յետոյ, թէ ինչպէս,—այն հաստատ որոշումով, որ անձնասպանութիւն գործեմ... Եւ, անկեղծ եմ ասում, այդ ժամանակ զգացի, թէ ինչ սարսափ կարող է զգալ մարդ, երբ չէ հաւատում յաւիտենականութեան: Երկուսս էլ տարուած, սոգորուած մարդ ենք նոր դիտութեան զազափարներով, թէ իւրաքանչիւր բնական երևոյթ պէտք է անպատճառ իւր համապատասխան առարկան ունենայ, օրինակ, աչքի համար—լոյսը, թորքերի համար—շնչառութեան պիտանի մթնոլորդ և այլն և այլն: Այժմ մի փոքր արամաբանօրէն մտածենք: Յաւիտենական կեանքի այդ բուռն տենչանքին՝ պէտք է համապատաս-

խանէ և յաւիտենական կեանքը: Այն ինչ դուք չէք կամենում տալ ինձ այդ յաւիտենականութիւնը: Բայց իմ բանականութիւնս, գիտնականի բանականութիւնս, վրդովուում է: Ինչօր էք կարծում, թէ նորա գոյութիւնը բացասելով դուք հեշտացում էք տիեզերական խնդրի լուծումը: Ես այդպէս չեմ կարծում:

Անցեալ դարնան իմ կալուածումս էի. այնտեղ ունեմ իմ սիրած անկիւնս՝ լճակի ափը, որ լիքն է սպիտակ ջրային շուշաններով: Այս տարի, ձիւների ուշ հալուելու պատճառով, լճակի ջուրը շատշատ էր բարձրացել և շուշաններն իրենց կարճ ցողուններով չէին կարող հասնել ջրի մակերևոյթին: Հարիւրաւոր սպիտակ կոկոններ էին երևում ջրի բարակ շերտի տակ. ըջուր դուրս էր մղում իւր գլխիկները, յարի պէս ձգուած ցողուններն օրէցօր բարակում ու բարակում էին: Մի վերջին ձիգ ես, և գուցէ, արմատախիլ կլինէին: Կեանքի ձգտման այդ մաքառման մէջ օրհասական, հերոսական մի բան կար: Իւրաքանչիւր օր դիտում էի այդ երևոյթը և, տեսնելով, որ ջուրը շատ զանգալութեամբ է պակսում, ես մտքով դիմում էի զէպի նոցա ձգող—բաշող արևը: Մի՞թէ նա չի յաղթանակի, մի՞թէ սիրուն ծաղիկները չեն դիմանայ այդ անհաւասար կռուին: Բայց վերջապէս, արևը յաղթանակեց և հիանալի, սպիտակ, քացուած շուշանների անթիւ—անհամար ծաղիկների ծովը զարգարեց լճակի մակերևոյթը: Տեսնում էք, իմ սիրելի պարոն, այդ ծաղիկներն ինձ որոշ մտքերի առաջնորդեցին: Ես և դուք, մենք ամենքս, գիտնականներս, գիւտեր անողներս, մենք այդ ծաղիկների կոկոնների պէս խորասուզուած ենք անգիտութեան, անյայտութեան և խաւարի լճակի մէջ և աշխատում ենք, ջանք ենք թափում, վիզներս՝ ոյժերիցս աւելի ձգելով, հասնել ջերմ, փափազելի լոյսին: Ո՞ր արևից կծագէ մեզ համար այդ լոյսը՝ ես չգիտեմ: Բայց այդ արևը գոյութիւն պիտի ունենայ:

ԳՕՐԻՍ. Ի հարկէ, ի՞նչ կասկած: Այն արևը, որին ձըգտում ենք մենք,—կենսաբանական ճշմարտութիւնն է. իմս—հոգեբանական ճշմարտութիւնն է, ուրիշները— բնական գիտութիւնների, մատեմատիկայի և այլ ճշմարտութիւնը: Որքան գիտութիւն՝ նոյնչափ և արև:

ԱԼԲԵՐՏ. Բայց եթէ լինի մի ճշմարտութիւն, որի մէջ վիտում—ձուլում են միւսները: Զէ՞ որ իմ բոլոր շուշանները

ձգտում էին միևնույն արևին:

ՄՕՐԻՍ. Հէնց այդտեղ է նոցա ու մարդկանց զանազանութիւնը: Խոստովանեցէք, որ երբ դուք նստած էիք լճակի ափին, ձեր մտքովն անգամ չէր անցել այն համեմատութիւնը, ինչ որ արեք այժմ, այն ընկերին, որ ձեզ համար աւելի ծանր էր, քան ենթադրում էր:

ԱԼԲԵՐՏ. Գուցէ:

ՄՕՐԻՍ. Ահա չորս տարի է, որ մենք աշխատում ենք միասին և երբէք դուք, ոչ մի անգամ, չէք շօշափել կրօնական հարց. այն ինչ այսօր անդադար նորա շուրջն էք էք պատում անդադար յարուցանում: Գիտէ՞ք ինչ է ապացուցանում այդ: Որ չնայելով ձեր ուժեղ բնաւորութեան, այնուամենայնիւ գտնուում էք ներկայ ծանր հանգամանքների զօրեղ ազդեցութեան տակ: Գուք կրօնական պայքարի մէջ էք գտնուում, որ ամենքիս քաջ յայտնի է: Ե՛ւ ծանր վշտի տակ ձնշուած անհատը, և՛ մահուան տապնազի մէջ գտնուող հիւանդը, երկուսն էլ նոյն հոգեկան վիճակի մէջ են գտնուում: Ամենազօրեղ մտքերն անգամ սնահաւատութեամբ կարող են պաշարուել: Այդ վիճակը մենք մեռնողների սնահաւատութիւն ենք անուանել:

ԱԼԲԵՐՏ. Լսեցէք, Մօրիս, դուք վարպետ ախտաբանական նշաններ որոշող էք...

ՄՕՐԻՍ. Ի՞նչու էք ծաղրում...

ԱԼԲԵՐՏ. Ոչ, լուրջ եմ ասում: Շատ ուղիղ է.— մեռնողի սնահաւատութիւն:

ՄՕՐԻՍ. Եւ կամ դորա պէս մի բան: Շատ պէտք է տանջուած լինիք, մինչև որ այդ կէտին էք հասել:

ԱԼԲԵՐՏ. Լսեցէք: Ձեր կռահումն արժէ վարձատրել իմ կողմից մի փոքրիկ խոստովանութեամբ: Խնդիրն ամբօրի գոռում-գոռումի մէջ չէ. խնդիրն այլ է բոլորովին: Ես բժշկում էի մի աղջիկ, որ թորախտ ունէր. նորան սրակեցի, պատուաստեցի մահալու թոյն... ևս երէկ տեսայ նորան... բոլորովին առողջացած թորախտից: Մինչ այն աստիճան շշմած էի, որ պատրաստ էի... (Ատրճանակով սպանուելու փորձի շարժում է անում):

ՄՕՐԻՍ. (Վրդրվում). Անկարելի է:

ԱԼԲԵՐՏ. Գործերս կարգի բերի և վճռեցի:

ՄՕՐԻՍ. Իհարկէ, շատ ցաւալի է, սակայն աղջիկը զոհ կերթայ ձեր փորձին. բայց որ նորա պատճառով ձեզ պէս մէկը...

ԱԼԲԵՐՏ. Եւ գիտէ՞ք ինչը փրկեց ինձ:

ՄՕՐԻՍ. Ինքնապահպանութեան բնազդը:

ԱԼԲԵՐՏ. Ամենևին: Պատերազմի մէջ մեծացած մի գորսպետի հարցրին, թէ երբեիցէ զգացե՞լ է երկիւղի զգացում, պատասխանեց— ոչ. սակայն, աւելացրեց, միշտ բռնուած էի, պատերազմի վերջն իմանալու բռնն ցանկութեամբ և զգացումով: Այդպիսի հետաքրքրութեամբ այժմ ինքս եմ բռնուած: Ես, պէտք է ենթադրել, պատուաստների շրջանի մի մեծ գիւտի նախորդքին եմ ապրում... և մինչև այդ վայրկեանի հասնելը՝ մեռնել, ինձ համար անկարելութիւն թուաց, (Մօրիսն անթարթ նայում է նորան): Ի՞նչ պատահեց ձեզ:

ՄՕՐԻՍ. Տարօրինակ բան... Ձեր աչքերն այս ընկերս մի ուրիշ արտայայտութիւն ունին... յիշեցնում են մէկին... Սպասեցէք... հա, Կլեմենտինային: Յիշո՞ւմ էք:

ԱԼԲԵՐՏ. Նա, որ երեւակայում էր, թէ իւր զաւակին սպանե՞լ է:

ՄՕՐԻՍ. Այո, այն երեխան, որ մեռաւ խոռկից (croup): Յիշո՞ւմ էք մենք ներշնչեցիներ նորան, թէ իւր մէջ երկու կին կայ: Եւ որ սպանող կինը պառկած է գահաւորակի վերայ և ինքը պէտք է սպանէ նորան: Այնտեղ պառկած էր տիկնիկը, իսկ մենք նորա ձեռքը տուինք դանակ: Աերջը ներշնչեցինք, թէ քանի որ իւր հակառակորդն արդէն սպանուած է, ուրեմն և ինքը պէտք է զոհացում ստացած համարէ իրեն և այլ ևս չմտածէ այդ մասին: Յիշո՞ւմ էք նորա հայեացքը, երբ նա «սպանում» էր տիկնիկը:

ԱԼԲԵՐՏ. Այսինքն՝ ինքն իրեն:

ՄՕՐԻՍ. Ըհիշտ այժմ, ձեր հայեացքը նոյնն է արտայայտում:

ԱԼԲԵՐՏ. Ա՛... (Գարճ լուռութիւն): Բոլորովին հիացած եմ ձեզնով: Չարմանալի դիտող ոգի ունիք: Ձեզ կարելի է յանդիմանել միայն այն բանի համար, որ ձեր գիտողութիւններից չէք հանում այն բոլոր օգուտները, որ կարող էք ստանալ նոցանից... Բայց ըստ ինքեան զարմանալի է ձեր այդ ունակութիւնը: Ինքնիրդ դատեցէք: Ասում էք, որ իմ հայեացքս նման է այն կնոջ հայեացքին: Երեւակայեցէք, որ ես էլ նորա նման մի բան եմ արել: Այս առաւօտ ես սպանութիւն եմ կատարել:

ՄՕՐԻՍ. Ի՞նչ:

ԱԼԲԵՐՏ. Գիտէ՞ք, ի՞նչն է իմ փոձերի ամենազիտաւոր դժուարութիւնը: Այն որ ես միշտ իմ փորձերս կատարել եմ հիւանդներէ վերայ, որոնք աւելի կանուխ էին մեռնում, քան ես կարողանում էի իմ գլխաւոր դիտողութիւններս սկսել: Այսօր ես մի նոր փորձ սկսեցի, որ վերջնական և վճռական դեր կկատարէ,—ես պատուաստեցի բոլորովին առողջ և ուժեղ մի տղամարդու...

ՄՕՐԻՍ. Չեմ հաւատում: Լոկ միայն աչքի առաջ ունենալով այն ընդհանուր վրդովմունքը, որով շրջապատուած էք այժմ, դուք չէիք համարձակիլ:

ԱԼԲԵՐՏ. Չէի համարձակիլ: Իհարկէ, ոչ հիւանդանոցում... այլ իմ տան մէջ եմ կատարել... Չէ՞ որ ասացի ձեզ, այն բոլորէն երբ ատրճանակը ձեռքս առայ, մի անզուսպ ցանկութիւն ծնեց մէջս, որ անպատճառ դիտողութիւններս... և գործիս վախճանը տեսնեմ: Ես գործի կպայ (Հանելով թղթապանակից մի կտորը թուղթ), Այս նոր արձանագրութիւնն էլ դրէք միւս ապացուցութիւնների հետ. (Կարդում է):

«28 հոկտեմբեր. 43 տարեկան, ուժեղ, բոլորովին առողջ կազմուածքով մի տղամարդ: Ոչ մի ժառանգական հիւանդութիւն չունի: Առաւօտեան 4 ժամին պատուաստուեցաւ ժանկաթոյն (virus) № 2, սրկուելով 10 ցենտիգրամ, աչ ծծից 3 սանտիմետր ցած. 4 ժամ և 50 րոպ. երեւեցաւ մի փոքր ջերմ, դողոցով ու սիրտ-խառնոցով»:

ՄՕՐԻՍ. (Թուղթը խլելով նորա ձեռքից). Գոննա, կատարեալ... չարագործ էք:

ԱԼԲԵՐՏ. Իմ դատավճիռս կարդալուց առաջ, մի մոռանաք գլխաւորը:

ՄՕՐԻՍ. Այսինքն.

ԱԼԲԵՐՏ. Որ այդ առողջ և ուժեղ անձնաւորութիւնը իւր անձի կատարեալ տէրն է և ինքն իրեն առաջարկեց ինձ:

ՄՕՐԻՍ. Ի՞նքը համաձայնեց:

ԱԼԲԵՐՏ. Այո՛:

ՄՕՐԻՍ. Իմանալով, թէ ի՞նչ վտանգի է ենթարկուած:

ԱԼԲԵՐՏ. Անպայման: Նա գիտէ, որ առաջ քան մահը կյափշտակէ իրեն սարսափելի տանջանքներ պատճառելով, ինքը կսկսէ կենդանի կենդանի փթիլ:

ՄՕՐԻՍ. Եւ նա այնքան ողջմիտ մարդ է, որ կարող էր այդ էլ երեւակայել:

ԱԼԲԵՐՏ. Այո, հէնց այդ պատճառով: Նա մի մեծագործութիւն է տեսնում իւր արածի մէջ, հասկանալով միևնոյն ժամանակ և նպատակի վեհութիւնը:

ՄՕՐԻՍ. Չափազանց մեծ բայլ ու արարք է... եթէ ես լինէի ձեր տեղը՝ չէի համարձակիլ նորա աչքերի մէջ նայել: Եւ ի՞նչ բանի համար: Որպէս զի նորա մասին խօսեն մամուլի մէջ, երբ դուք ձեր փառքով արբեցած կպատմէք նորա մասին, որպէս զե XX դարի հանրագիտականների մէջ նորա անունն էլ մտնէ: Բայց դեռ ևս այդ էլ խնդիր է: Այդպիսի անձնագոհութիւնները շատ անգամ անփառունակ են կորչում:

ԱԼԲԵՐՏ. Այդ մարդը իւր պատճառներն ունի առանց փառաբանութիւնների ցանկութեան մահ որոնելու:

ՄՕՐԻՍ. Իրեւի որևէ դժբաղդութիւն... խղճի խայթոց ստիպում է...

ԱԼԲԵՐՏ. Ո՛չ, միայն դիտութեան ծարաւն է ստիպում: Երբ ես թոյնը սրսկում էի նորա մէջ նկատեցի այն հետաքրքրութեան կայծը, որ զգում էր և իւր մէջ զօրապետը պատերազմից առաջ... և որ ինքս էլ եմ զգում:

ՄՕՐԻՍ. Ա՛յ թէ ում կարելի է համեմատել ձեր ջրային շուշանների հետ: Լարի պէս ձգուած ցողունները, որ կարծես այս բոլորէիս պիտի կտրուէին:

ԱԼԲԵՐՏ. (Լալով): Եւ՛ յանկարծ նորա կտրուին առանց իրենց արեգակը... գտնել կարողանալու: Եւ ի՞նչ, եթէ բնութիւնը պարզեւել է նորան ճշմարտութիւնը որոնելու անյադ ծարաւ, որպէս զի երբէք, երբէք չկարողանայ գտնել այդ ճշմարտութիւնը... Օ՛, ինչ զարհուրելի ստորութիւն...

ՄՕՐԻՍ. Այդպէս է բնութիւնը:

ԱԼԲԵՐՏ. Կարծո՞ւմ էք: Սակայն յաղթութիւնը նա տալիս է միշտ ամենաուժեղին:

ՄՕՐԻՍ. Չեր աչքերի մէջ արցունք է փայլում:

ԱԼԲԵՐՏ. (Ժպտուն). Բնութիւնն ինձ վերայ այդպիսի ազդեցութիւն ունի... բայց ժամանակն անցնում է: Ես ուշանում եմ... Մնաք բարև: Կանոնաւորապէս այդ մարդու հիւանդութեան մասին տեղեկութիւններ կուղարկեմ ձեզ: Մնաք բարև: (Արագ դուրս է գնում: Մօղիսը նորան նանսպարո՛ է դնում՝ եւ դառնում ու տեսնում է Լուիզային):

ՏԵՍԱՐԱՆ VI

ԼՈՒԻԶԱ ԵՒ ՄՕՐԻՍ

ԼՈՒԻԶԱ (Սաստիկ այլալուսած): Այն մարդը, որին սպանել է՝ ինքն է, ինքը...

ՄՕՐԻՍ. Ի՞նչ էք ասում... Անկարելի է:

ԼՈՒԻԶԱ. Ինքն է: Այսօր առաւօտեան ժամը չորսին նորա մօտ ոչ որ չէ եղել. նա մեն-մենակ էր: Եւ դուք ծաղրում էիք նորա տարակուսանքները, հեզնում էիք նորա վիշտ ու թախիծը: Եւ դուք բաջութիւն ունեցար ջրելու նորա յաւիտեանական կեանքի մասին ունեցած խոհերը, որը նա հայցում էր ձեզնից արտասուածոր աչքերով... Մնաք բարեւ: Ես այլ ևս անկարող եմ... Ես չեմ կարող նորան միայնակ թողնել:

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

Գ. ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆ

Ա. Գործողութեան գեղարվեստը (décoration): Երեկոյ է:

ՏԵՍԱՐԱՆ I.

ԼՈՒԻԶԱ ԵՒ ԵԻԳԵՆԻԱ

Լուիզան ներս է մտնում, մինչոյն ժամանակ միւս դռնից մտնում է աղախինը և օգնում է գլխարկը, կրկնօցը, ձեռնոցները հանելու. յետոյ վառում է ճրագը և վարագոյրը ցած ձգում: Լուիզան նոյն պահատով, ինչ որ Բ. գործողութեան ժամանակ:

ԼՈՒԻԶԱ. Պարոնը դեռ ևս չէ՞ վերադարձել...

ԵԻԳԵՆԻԱ. Ոչ դեռ ևս:

ԼՈՒԻԶԱ. Ոչ որ չէ՞ եկել:

ԵԻԳԵՆԻԱ. Ոչ, տիկին, ոչ որ: Փառք Աստուծոյ, ամեն օր ոստիկան գալու խօս չէ: Երեկ, երբ դերձկուհու մօտից էի վերադառնում, գանգ եմ տալիս և յանկարծ, դուռը բաց է անում ոստիկանատան ծառայողը... քիչ էր մնում նուազէի...

ԼՈՒԻԶԱ. Նամակ չկայ...

ԵԻԳԵՆԻԱ. Չեմ տեսել. Լրագիրներն առանձնասենեակումն է: Կհրամայէ՞ք բերե՛մ...

ԼՈՒԻԶԱ. Բերէք և յետոյ տուէք կանխապահեստ:

ԵԻԳԵՆԻԱ. Իսկ ճաշին ի՞նչ պահեստ կհագնէք...

ԼՈՒԻԶԱ. Նոր պահեստ չեմ հագնել:

ԵԻԳԵՆԻԱ. Լաւ էք անում: Ապա թէ՞ ոչ այնպիսի յոգնած տեսք ունիք, որ... (Բերած շորը դնում է ըստ կարգի վրայ):

ԼՈՒԻԶԱ. Ախ, մոռացել եմ բոլորովին: Ասացէք Բապտիստին, որ մեզ մօտ մի աղջիկ պիտի գայ. նա մեզ մօտ պիտի ապրէ: Բայց որտե՞ղ պիտի տեղաւորենք նորան:

ԵՒԳԵՆԻԱ. Սեղանատան կից սենեակը չի՞ լինի:
 ԼՈՒԻԶԱ. Բայց այնտեղ էլ շատ փոքր է, ոգ չկայ... Ա-
 լելի լաւ է կապոյտ սենեակը:
 ԵՒԳԵՆԻԱ. Այնտեղ այնքան ապուռ—ճպուռ կայ, որ...
 կարգի բերելն էլ ահադին նեղութիւն է... (Մերս է մտնում
 Ալբերտը):
 ԼՈՒԻԶԱ. Լաւ. այս րոպէիս ինքս կգամ, կտեսնեմ, (Թւ-
 զնկիւն դուրս է գնում):

ՏԵՍԱՐԱՆ II.

ԼՈՒԻԶԱ ԵՒ ԱԼԲԵՐՏ.

ԼՈՒԻԶԱ. (Մօտենալով ամուսնուն): Ալբերտ...
 ԱԼԲԵՐՏ. (Կամացով հեռացնելով): Հա, լաւ, լաւ,
 ԼՈՒԻԶԱ. (Բաշտուելով, անվստահ): Դու ինձ դէ՞ն ես
 հրում:
 ԱԼԲԵՐՏ. Ո՛չ, բայց թող ինձ:
 ԼՈՒԻԶԱ. Գիտե՞ս, պէտք է ասեմ քեզ...
 ԱԼԲԵՐՏ. Ի՞նչ: Եթէ խնդիր է, այն ժամանակ, ինչ որ
 կամենում ես... համաձայն եմ: Միայն, աղաչում եմ, առանց
 լաց ու կոծի: Հանդիսա թողէք ինձ, ի սէր Աստուծոյ, հան-
 գեստ... (Ընկնում է ըազկաթոռի մէջ): Սատանան գիտէ թէ
 ինչ... Հան որ է քաշածս, շան:
 ԼՈՒԻԶԱ. Մի՞թէ նոր անախորժութիւններ են պատահել...
 ԱԼԲԵՐՏ. Ախ...
 ԼՈՒԻԶԱ. Ասա, պատմիր, տեսնեմ, որտե՞ղ ես եղել:
 ԱԼԲԵՐՏ. Ճեմարանում:
 ԼՈՒԻԶԱ. Դու ժամը մէկին ելար, իսկ ճեմարանում ե-
 րբքին...
 ԱԼԲԵՐՏ. Այցելեցի Մօրիս Կօրմիէին: Հանգստացա՞ր...
 ԼՈՒԻԶԱ. Մօրիս Կօրմիէի մօտ: Ի՞նչ պատճառով:
 ԱԼԲԵՐՏ. Պէտք էր մի թուղթ, նոր վաւերագիր էլ յանձ-
 նէի նորան և ի դէպ խօսէի մի հարցի մասին...
 ԼՈՒԻԶԱ. Ի՞նչ հարցի:
 ԱԼԲԵՐՏ. Չարմանալով տեսնում եմ, և բաւական միա-
 մտութիւն էլ է իմ կողմից այդ ի հարկէ, որ մինչև այժմ չեմ
 նկատել, թէ մարդու մտաւոր պարգագումը շատ քիչ ազդեցու-

թիւն ունի նրա կեանքի վրայ: Գիտնականը իւր արարքների
 համար միշտ պատճառաբանութիւններ և բացատրութիւններ
 է գտնում զանազան խրթին հետեւողութիւնների շնորհիւ. մի
 խեղճ հասարակ սայլապան հետեւում է իւր բնազդին, այն ինչ
 երկուսն էլ նոյն բանն են անում: Երէկ, երբ դու ինձ մեղադ-
 րում էիր ոճրագործութեան մէջ... ես պաշտպանում էի և պէտք
 է ասել, վատ չէի պաշտպանում: Ուղում եմ ասել, որ ասած-
 ներս խոր համոզմունքի արդիւնք էին և ոչ թէ խնդրից խու-
 սափելու փորձ: Բարձրագոյն նպատակների համար կարելի է
 և ուշադրութիւն չդարձնել մի քանի անգութ միջոցների վրայ.
 ես գոնէ այդպէս եմ համոզուած: Եւ այն րոպէին, երբ իմ
 բանականութիւնս ինձ արդարացնում է, ես դարձեալ խղճի խայ-
 թոց եմ զգում, իբրև մի աւաղակ: Այն ժամանակ էլ ի՞նչ միտք
 ունի չափել մարդու արարքը բանականութեան... գիտնականի
 բանականութեան հետ... եթէ դուք իմ մէջ խղճի խայթոց են
 ծնեցնում, ինչպէս հասարակ բնուորի մէջ:
 ԼՈՒԻԶԱ. Եւ այդ էր խնդիրը:
 ԱԼԲԵՐՏ. Մասամբ: Ահա խնդիրն ինչ էր.—պատճառն
 ի՞նչ է, որ ոչ հոգն անմահութեան, ոչ յաւիտենական կեան-
 քի գոյութեան հաւատացող գիտնականը զոհում է իւր կեանքը
 իւր մերձաւորի համար: Մեկ համար շատ պարզ ու հասկանա-
 լի է այն մարդու արարքը, որն այդպէս է վարում՝ երկնքում
 վարձատրուելու յուսով: Բայց ի՞նչ պատճառներից դրգուած ես
 զոհում եմ կեանքս այնպիսի սահմանափակ արարածների հա-
 մար, որանց ես արհամարհում եմ, զոհում եմ ինձ, որ ապրում
 եմ գիտութեամբ, առանց յաւիտենականի հաւատի: Իմ պարտքս
 պիտի լինէր, անշուշտ, պահպանել եմ կեանքս, իբրև ընտրեա-
 լի, իբրև ամբօխի մէջ գտնուող և ամբօխի համար գործող մի
 լուսաւոր ջահի: Բայց որ գիտնականը զոհարեւէ իրեն մի խուժ-
 տգէտ մարդկանց հաւար... ախր չէ՞ որ սա նշանակում է կո-
 ղոպտել հասարակութիւնը... (Մեարդային ծիծաղով): Հետե-
 ւաբար, եթէ ես իմ սրտի մէջ մի բուռն, անզուսպ տենչանք եմ
 զգում կեանքս որևէ մէկի համար զոհարելու... ապա՛ ես
 պէտք է գսպեմ, ընկճեմ ինձ և չթողնեմ ինձ... Չէ՞ որ այդպէս
 է: Պարզ չէ՞:
 ԼՈՒԻԶԱ. Ի՞նչ պատասխան տուեց քեզ Կօրմիէին:
 ԱԼԲԵՐՏ. Հարցն ուղղակի չգրի նորա առաջ: Վարձ խօ-
 սակցութիւնից յետոյ ես դուրս եկայ նորա մօտից... նա չափա-

զանց հետու է այն հարցերից, որոնք ինձ զբաղեցնում են:
ԼՈՒԻՉԱ. Դու ինքդ արդէն պատրաստի պատասխան ու-
նես բեզ համար... Այն, ինչ որ դու ինձ ասացիր, այն պատ-
կերը, որ իմ առաջ նկարագրեցիր: Դու, իբրև բարի աստուա-
ծութիւն, անցնում ես ժանտախտով և բորոտութեամբ վարա-
կուածներէ միջով, տարածելով նոցա մէջ գիտութեան լոյսը,
որից և նորա կենդանութիւն են ստանում... իսկ դու լիբը
թորերով ներշնչում ես թունաւոր օդը... Դու քո կուռքն ու-
նիս... Եւ եթէ դու զոհուես էլ, քո մոլեռանդութիւնն աւելի
զոհացումն ստացած կլինի:

ԱԼԲԵՐՏ. Այդ բոլորը հիանալի է տեսականորէն: Բայց
ոչ յիրաւի այդպէս էլ է: Ճշմարիտ է: Չէ՞ որ դա իմ ամբողջ
կեանքիս լուսատու սկզբունքն է: Բայց այնպիսի հակասութիւն
այն բոլորի մէջ՝ ինչ որ մտածում, ինչ որ զգում և ինչ բանի
համար որ տանջւում եմ... Տանջուող, լացող ու սիրող մարդկու-
թեան հետ, պէտք է սիրել և լալ նորա հետ:

ԼՈՒԻՉԱ. (Կամենալով համբուրել նորան): Այսօր դու
—լաց ու արտասուքի տրամադրութեան մէջ ես:

ԱԼԲԵՐՏ. (Ծուլանալով), Մի վախենար... այդքան ոյժ
մէջս կգտնուի... մինչև վերջը...

ԼՈՒԻՉԱ. Ասա, ինձ ևս մասնակից ալա տանջանքներիդ...
Ասա, ինչու Կօրմէին առաջարկած հարցդ շրթունքներիցդ չի
հեռանում:

ԱԼԲԵՐՏ. Է՛, դա կնոջ համար անելիք պատմութիւննե-
րից է:

ԼՈՒԻՉԱ. Իսկ ես Մօրիսից աւելի լաւ կըմբռնեմ: Աստա-
հացիք մի անուս կնոջ սրտի վրայ, առ բոպէ մոռանալով քո
կուռքդ: Այսօր կուռքդ դաւաճանել է բեզ... խաբել է...
ես պարզ տեսնում եմ. Բո յուսահատ աղաղակներին նա միայն
բժանդիր եղրակացութիւններով էր պատասխանում:

ԱԼԲԵՐՏ. (Մեծապտուութեամբ): Արգելում եմ, ընդ միշտ,
այդ լեզուով խօսել այն բանի մասին, որը... որը ես յարգում
եմ և որի առաջ գլուխ եմ խոնարհում. վերջ տանք խօսակցու-
թեան:

ԼՈՒԻՉԱ. Մի՛ բարկանայ, ինչը բնու: Եթէ գիտնայիր, թէ
որչափ դժբաղդ եմ հէնց այն բանի համար, որ չեմ կարողա-
նում արտայայտել այն բոլորն, ինչ որ կամենում եմ, այն ինչ
այնպէս կկամենայի ասել բեզ բոլորը, բոլորը...

ԱԼԲԵՐՏ. Ասա, ուրեմն:

ԼՈՒԻՉԱ. Ալբերտ, դու ինձ ազատութիւն շնորհեցիր...
որից ես հրաժարում եմ... ես կամենում եմ քո՛ կինը լինել:

ԱԼԲԵՐՏ. Շնորհակալ եմ, Լուիչա. Բայց նախ քան կհա-
մաձայնեմ, պարտաւորութիւն եմ համարում յայտնել բեզ մի...
բաւական անախորժ նորութիւն: Ինձ նախազգուշացրել են, որ
դասախօսութիւններիս ժամանակ անախորժ դէպքեր են պատ-
րաստուում կատարել... և որ աւելի լաւ է մի փոքր համբերեմ,
մինչև որ այդ խոսվութիւնները կհանգստանան, մի երկու ամ-
սով բազակայեմ և դասերս սկսեմ այն ժամանակ, երբ ամեն
ինչ խաղաղած կլինի. Ուրիշ խօսքով, ինձ քաղաքավար եղա-
նակով առաջարկում են հրաժարական տամ: Եւ ես վճռեցի,
որ այդ հրաժարականս ընդ միշտ, վերջնական կլինի: Այդ մա-
սին իմ յարգելի պատճառներս ունիմ, որ ոչ որի չեմ ասիլ:
Ամեն բան թողնում, հեռանում եմ,— ճեմարան, հիւանդանոց...
Այժմ տեսնո՞ւմ ես, որ ինքնազոհութիւնդ բեզ շատ հեռու կը-
տանէ: Քաղաքից հեռանալս—մի տեսակ մեղքիս խոստովանու-
թիւն է, որ հասարակական կարծիքի առաջ ինձ բոլորովին
պիտի ոչնչացնէ: Մի խօսքով՝ ես կորած մարդ եմ:

ԼՈՒԻՉԱ. Ուրեմն ի՞նչ ես մտադիր անելու:

ԱԼԲԵՐՏ. Թողնել Փարիզը և բաշուել մի խուլ անկիւն:

ԼՈՒԻՉԱ. Ես էլ եմ գալիս հետդ:

ԱԼԲԵՐՏ. Դո՞ւ: Դու, որ լաց ու կոծ էիր դնում մի բանի
շարթով միայն զիւզ գնալու ժամանակ... Դեռ այսօր էր, որ
չէիր կամենում ինձ հետ միասին ապրել՝ այստեղ, շրջապա-
տուած ազգականներովդ... իսկ այժմ պատրաստ ես ընկերակցել
ինձ իմ յաւիտենական միայնութեան վայրո՞ւմ...

ԼՈՒԻՉԱ. Այո՛:

ԱԼԲԵՐՏ. Եբէկ ուրիշ կողմից էր փչում քամին: Ի՞նչ պա-
տահեց. Խղճի խայթոցի արգասի՞ք... Եթէ այդպէս է, ապա ու-
րեմն պէտք է շնորհաւորեմ բեզ... որովհետև քո յարաբերու-
թիւնը դէպի ինձ... քո ձգտումը, որով աշխատում էիր
կեանքիդ շրջանից կտրել, դէն ձգել ինձ, որը և պատճառ դար-
ձաւ, որ վճռեցի ինքս առաջինը երես թեքեմ բեզինից. Սակայն
յետոյ, պէտք է ասեմ, ես ուրիշ բան վճռեցի. Մի խօսքով՝
կթողնես—կհեռանաս ինձնից, թէ կհետեւես ինձ, միևնոյն է,
գործի ընթացքը դորանով ամենեկին չի փոխուել: Ինչպէս կկա-
մենաս: Դու արտայայտում ես ինձ քո սրտագին համակրու-

Թիւնդ, ես՝ դորա համար էլ շնորհակալ եմ քեզնից:

ԼՈՒԻՉԱ. Իսկ ի՞նչ նոր բան ես վճռել:

ԱԼԲԵՐՏ. Ժամանակին կիմանաս:

ԼՈՒԻՉԱ. Ես հէնց այժմ էլ գիտեմ:

ԱԼԲԵՐՏ. Օ՛ր, օ՛:

ԼՈՒԻՉԱ. Ես Մօրիսի մօտ էի... Ամեն ինչ լսեցի... Եւ ես քեզ աւելի լաւ ըմբռնեցի, բան նա:

ԱԼԲԵՐՏ. (Մտախոնով). Բացատրիր անկեղծօրէն: Ի՞նչ հասկացար:

ԼՈՒԻՉԱ. Ինքզ քեզ վրայ նոյն փորձն ես արել, որից մեռնում է այն մատաղ աղջիկը:

ԱԼԲԵՐՏ. Ուրեմն ա՛յդ է պատճառը, որ ինձ հետ գալիս ես... Որովհետեւ երկար չեմ ապրելու:

ԼՈՒԻՉԱ. Սիրում եմ քեզ... ահա այն պատճառը, որ ինձ կապում է հետդ: Այո, այո՛: Այլերտ, հաւատա ասածիս, ես հասկանում եմ քո կասկածատուութիւնդ. կատարելապէս արժանի եմ դորան: Բայց և այնպէս, երդուում եմ, որ սիրտս քեզ է պատկանում միայն: Այն րոպէից, երբ դու իմ ամուսինս դարձար, այն րոպէից նա քեզ է պատկանում: Դու չափազանց շատ ես ցաւ պատճառել նորան... Դա, իհարկէ, քո մեղքը է: Դու բարի ես: Երբէք մտքովդ էլ չէ անցել ինձ վերաւորես, բայց վերաւորել ես... այո՛: Չարմանում ես: Չե՞ս կարող ես թագրել, որ կարելի է տանջուել, ապրելով հաւատարիմ և բարի ընկերոջ հետ: Բայց մի յիշի՛ր, մտաբերիր, թէ ի՞նչ էինք մենք: Դու գանգատուում ես, թէ չնայելով որ գիտնականի խելք ունիս, սակայն քո խիղճն էլ նոյնն է, ինչ որ կոշտ-կոպիտ բանուորինը: Իսկ ո՞վ էր սիրում ինձ: Միայն կոշտ-կոպիտ բանուորը: Ես դադարում էի քեզ համար զոյութիւն ունենալուց, հէնց որ դու այն բարձրագոյն մտաւոր էակն էիր դառնում, որը ես պաշտում էի: Դու այժմ լաւ պետի հասկանաս ու ըմբռնես, թէ ի՞նչ է նշանակում իրեն մեն-մենակ զգալ այն րոպէին, երբ Պօրմիէի մօտից ես գալիս, որի առաջ դու իզուր քո սըրտի գաղտնարանի խորքերը բացիր... Ի՞նչպիսի աղաչանք-պաղատանք չեմ արել քեզ... բայց դու՛ խուլ էիր: Ի վերջոյ ես լուեցի, պապանձուեցի... բայց լուութիւնը միթարել չէ կարող: Պատահել են րոպէներ, որ ես քեզ ատել եմ... տանել չեմ կարողացել... վրդովուել եմ քո ներկայութեամբ: Բայց յարգանք՝ միշտ տածել եմ դէպի քեզ: Ճշմարիտ է, երէկ իմ արածս

ստորութիւն էր: Եւ դա յաւիտեանս ինձ համար մի ծանր կըլտամբանք կլինի: Բայց ես չափազանց դժբաղդ էի,—քո մէջ տեսնելով մի անխիղճ, մարդասպան, որ սպանում է այն խեղճ, երիտասարդ աղջկանը և ես այդ վերջին, դէպի քեզ տածած, զգացումս էլ, յարգանքս էլ կորցրի: Ես ազատութիւն էի որոնում և օդտուեղայ նորանից միայն, որպէսզի միամտաբար վազէի Պօրմիէի մօտ՝ հօգիս նրա առաջ բանայի: Ես կարծում էի որ կարելի է դնալ հոգեբանի մօտ խորհրդակցութեան, ինչպէս ակնափաճառի մօտ ենք վաղուձ գոհարեղէն գնելու համար: Եւ զիտե՛ս, ինչ շահեցի: Իմաղայ, որ սիրում եմ քեզ և միմիայն քեզ:

ԱԼԲԵՐՏ. Ճշմարիտ: Ճշմարիտ ես ասում:

ԼՈՒԻՉԱ. Ինչո՞վ կարող եմ համոզել քեզ: Տեսնո՞ւմ ես քե՛զ եմ տալիս կեանքս՝ ամբողջապէս: Ինձ էլ պատուաստիր քո թոյնը, ինչպէս պատուաստել ես Անտուանետային, ինչպէս քեզ: Պապիր անդամահատական սեղանի վրայ և ահօսիր ինձ քո մահացու պատուաստներովդ: Որքան աւելի տանջես, այնքան աւելի ես ինձ աւելի բաղտաւոր կզգամ: Աւերջին կաթիլ արիւնս կըտամ առանց խնայելու քո մի վայրկեան միայն ինձնով հրճուելու հայեացքի համար:

ԱԼԲԵՐՏ. (Ընկնելով նորա գիրկը): Լուի՛ցա: Իմ սիրելի, անգին ամուսին: Ամբողջ կեանքս քեզ հետ եմ անցրել, առանց քեզ ձանաչելու: Որքան քիչ բան գիտենք և ինչպիսի ծանր դեով ենք ձեռք բերում այն, ինչ որ գիտենք: Եւ մենք ամենքս էլ այդպէս ենք,—Մօրիսը, ես, շատ բարձրից ենք նախում թշուառ մարդկութեան վրայ և չենք տեսնում այն, ինչ որ կնկատէր նոյն իսկ մանուկը: Մենք գիտում ենք հեռուն, իսկ մեր մտտի պատը բաժանում է մեզ մեր կողքին տանջուողներին, Այն ինչ, մենք էլ զերծ չենք տանջուելուց: Մենք կարիք ունինք սիրող սրտի, մի կրծքի, որի վրայ կարողանայինք զլուես իջեցնել և լալ մեր դաւերը: Այո՛, ես լալիս եմ Հպարտանալու տեղիք չունիմ ամենեւին... Իմ մէջս մի այլ էակի զոյութիւն եմ զգում, որ մաքառում մեռնում է և որին հասկանալ չեմ կարողանում: Նա ինքնազոհութիւն է պահանջում ինձանից. ես ինքնազոհութիւնը հրէշաւոր բան եմ համարում,—բայց՝ ինքս ինձ սպանում եմ: Ահա նրա վախճանը անասելի յիմարութիւնով է վերջանում: Մեռնել իբրև նահատակ, երբ հաւատք չունիս... Անէութեան առաջ կարծես մեզ ցոյց տալ ենք կամենում: (Մտնում է Սուզնիան):

ՏԵՍԱՐԱՆ III

ԼՈՒԻԶԱ, ԱԼԲԵՐՏ ԵՒ ԵՒԳԵՆԻԱ.

ԵՒԳԵՆԻԱ. Այն աղջիկը, որի մասին տիկինն ասում էր...
ԼՈՒԻԶԱ. (Ալբերտին). Անտուանետտան է: Այսօր ես
մենաստանի մայրապետին տեսայ և...

ԵՒԳԵՆԻԱ. Դուք կամենում էիք տեսնել այն սենեակը,
որտեղ պիտի ապրէ նա:

ԼՈՒԻԶԱ. Հրաւիրիր նորան այստեղ: Իսկոյն կգամ: (Եւ-
զննիսան զնում է):

ՏԵՍԱՐԱՆ IV.

ԼՈՒԻԶԱ, ԱԼԲԵՐՏ ԵՒ ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ

ԼՈՒԻԶԱ. (Համբուրելով): Բարեւ, սիրելի զաւակս:
ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. (Երկուսին). Մայրապետը խնդրեց կըր-
կին իւր շնորհակալութիւնը մատուցանել ձեզ՝ մենաստանի
կողմից:

ԼՈՒԻԶԱ. Տէր Աստուած, նա արդէն ինձ չափից աւելի
շնորհակալութիւն յայտնեց... Կերթամ, տեսնեմ, որտե՞ղ պիտի
տեղաւորենք ձեզ: Ամբողջ օրն զբաղուած էի: (Դուրս է զնում):

ՏԵՍԱՐԱՆ V.

ԱԼԲԵՐՏ ԵՒ ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ.

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. (Մօտենալով Ալբերտին): Պ. բժիշկի
ես կամենում էի ձեզ ասել... Այսօր ինձ հարց ու փորձ արին...
ԱԼԲԵՐՏ. Ո՞վ:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Մայրապետը:

ԱԼԲԵՐՏ. Ի՞նչի մասին:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Հիւանդանոցում եղած ժամանակ ձեզ
հոգատարութեան մասին:

ԱԼԲԵՐՏ. Ի՞, յետոյ ի՞նչ: Կարծում եմ, որ լաւ գուցում
տուած պիտի լինիք, եթէ ինձ են հաւատում ու յանձնում...
ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Անհոգ եղէք, պ. բժիշկ: Բայց և այնպէ՞ս
ես հասկացայ...

ԱԼԲԵՐՏ. Դէ ասացէք...

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Ձեզ մեղադրում են... Ներեցէք, խնդ-
րեմ, եթէ այս մասին խօսում եմ... Բայց անհանգիստ եմ:

ԱԼԲԵՐՏ. Ի՞նչ յիմարութիւն է... Ձեզ վախեցնում են:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Օ՛, ես երբէք երկիւղ չեմ կրում իմ
մասին: Մի անգամ արդէն Աստուած ինձ փրկեց. մէկ էլ կփրկէ՛
եթէ կամենում է: Բայց դ՞ուր: Ձեզ վտանգ չէ սպառնում...

ԱԼԲԵՐՏ. Մի քանի յիմարների տարածած լուրեր են: Մի
հաւատար:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Ա՛խ, որչափ ուրախ եմ: Միայն թէ ձեզ
բան չպատահէր. վանքում ամենքն ինձ հետ շատ լաւ են,
բայց ոչ որ իմ և իմ բաւականութեան մասին այնպէս հոգա-
ծութիւն չէ ցոյց տուել, ինչպէս դուք: Դուք շատ անգամ շա-
ղակատում էիք հետո... Նարինչ էիք բերում, բաղջրաւենիք...
Ձեզ երբէք թէ բղիթի մէկն եմ. բայց այնքան զբաղուած մարդը,
ինչպէս դուք...

ԱԼԲԵՐՏ. Էլի նորից սկսեցինք մեր յիմարութիւնները:
Եւ նրա համար, որ ինձ հաճոյսխօսութիւն անէք...

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Մի՛ յանդիմանէք ինձ, Ինչպէս չէք սի-
րում, երբ ձեզ զովու՛ր են: (Կամնացով): Դուք այնքան բարի,
լաւն էք, որ իմ պատճառով տխրում էիք ես նկատում էի այդ,
երբ դուք զիտում էիք այն կարծիք բշտիկը:

ԱԼԲԵՐՏ. Լաւ գիտող չէք երևում:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Ոչ, ոչ, ինձ չէք կարող խաբել: Հիւան-
դանոցում, երբ ես այնպէս վատ էի, ծանր... յիշում եմ...
պառկած էի, մտուռի պէս, դուք միւս բժիշկներին ասացիք—
«խեղճ աղջիկ, մի շաբաթ հաղիւ ապրէ»... Յետոյ, երբ, ամեն-
բը դուրս գնացին, դուք մենակ վերադարձար և... ա՛յ այս-
տեղս... ծակեցիք...

ԱԼԲԵՐՏ. Ի՞նչ, դ՞ուր...

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Այո, ես զիտակցում էի, բայց չշար-
ժուեցի... Այն ժամանակ իսկկոահեցի, որ նոր միջոց էք կամե-
նում փորձել ինձ վրայ... մի յանդուգն միջոց... Իսկ այժմ, երբ
մայրապետն ասաց ինձ... այժմ հասկանում եմ, միանգամից
զլեի ընկայ, թէ ի՞նչ էք արել ինձ հետ: Մեզնում բոլորերից
մէկը անցեալ ծննդեան զօրանից մեռաւ: Մեծ զոհաբերութիւն
էր պահանջում նորան ինամել յանձն առնելը... մանաւանդ
վերջին օրերը... (Լոռութիւն):

ԱԼԲԵՐՏ. Ի՞նչ անուն են տալիս ինձ պէսներին:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Չեմ հասկանում ի՞նչ էք ասում:

ԱԼԲԵՐՏ. Մարդասպան, ոճրագործ, այնպէս չէ՞:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Ա՛յ. ես զիտէի, որ դուք տանջուում էք: Բայց պէտք չէ: Եթէ այն ժամանակ իմ համաձայնութիւնս հարցնէիք, իսկոյն կհամաձայնէի: Մի՞թէ դուք ինձ այնքան յիմար, անհասկացող էք համարում, որ չեմ իմանում, թէ իմ հիւանդութիւնս կարող է միջոց առ մի խուճը թշուառների բժշկութեան: Ես կամենում էի ողորմած բոյր դառնալ և ամբողջ կեանքս հիւանդներին նուիրել: Եւ ահա փոխանակ կեանքս կամաց-կամաց, կաթիլ կաթիլ տալու, մի անգամից եմ տալիս (Ընկնում է Ալբերտի ստրերը): Երբ ես իմացայ թէ ինչ բանի մէջ են մեղադրում ձեզ, այն ժամանակ իսկոյն լմբոնեցի, որ եթէ ձեզ թոյլ չտան փորձեր կատարել, դուք այդ փորձերը ձեզ վրայ կանէք: Մի անէք այդ բանը, պ. բժիշկ: Ես ինքս պատրաստ եմ ձեր զիտողութիւնների համար ծառայել:

ԱԼԲԵՐՏ. Իսկ խի՞ղճը: Դու չե՞ս մտածել, որ կատարած սխալս, ինքս ինձ ներել չեմ կարող և հէնց այդ պատճառով էլ կարող եմ անձնասպանութիւն գործել:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Երկիրդու! Անձնասպանութիւն: Դո՞ւք: Ամբողջ աշխարհը զրկել ձեզ պէս մարդուց, մի թշուառ աղէկաց պատճառով...

ԱԼԲԵՐՏ. Իսկ իմ ցանկութիւնս այդպէս էր: Եթէ դեռ ես այժմ ինձ կենդանի ես տեսնում, այդ էլ այն պատճառով, որ մի առ ժամանակ միայն յետաձգեցի. ես կամենում եմ զիտողութիւններիս վախճանը տեսնել: Իսկապէս այդպիսի հետաքրքրութիւնը ներելի է:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Ի՞նչ ասել կուզի, եթէ զորանով ուրիշներին էք փրկում: Դուք ձեզ այնպէս էք արդարացնում, որ կարծէք ոճրագործ լինիք: Ա՛յ, եթէ չվերջացնէք ձեր զիտողութիւններն, այն ժամանակ դուք յիրաւի ոճրագործ կլինէք: Դուք զիտութեան համար էք ստեղծուել: Գժբադատարար, դուք կրօնական զգացում չունիք, ուստի և պարտաւորուած էք այդքան երկար դատողութիւններ անելու, որպէսզի բարի լինիք: Իսկ ես, եթէ կրօնասէր չլինէի, շատ բա՛ն կարժենայի: Դուք, կարծես, պարձա՛նում էք, որ ես պատրաստ եմ մահուան: Իսկ ես, բաղդատար եմ զգում ինձ, որ զօնէ առիթ կունենամ մօտենալու մեզ՝

մարդկային ցեղի համար տանջուած Խաչեցեալին:

ԱԼԲԵՐՏ. Բայց դու զգում ես, թէ ինչպիսի ոյժ ես ներշնչում ինձ: Դու չես ստիպում ինձ, որ ես երես թեքեմ, դաւաճանեմ իմ կուռքին: Դու չես սկսիլ ծաղրել նորան: Կարող եմ յայտնել քեզ իմ որոշումս: Դու կարող ես լմբոնել այդ, որովհետեւ արդէն զիտակից ես՝ առաջինը մատնացոյց անելով դուրս վրայ: Ինձ վրայ էլ եմ պատուաստել այն, ինչ որ քեզ վերայ եմ կատարել: Այժմ պէտք է օգտուեմ կեանքիս մնացած վերջին օրերից: Ես կլարեմ կենսական բոյր ոյժերս և կրկնակի կեանքով կաշխատեմ ապրել, — մինչև վերջին շունչս զիտելով մեզ՝ երկուսիս: Քո աչքերը փայլում են: Երակներդ մէջ էլ նոյն արիւնն է հոսում, ինչ որ իմիս մէջ: Այո՛: Երեխան ամենքից աւելի լաւ լմբոնեց ինձ: Պատճառն ի՞նչ է: Ո՞րտեղի՞ ենք ստանում այդ մեծ ոյժը:

ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ. Ասածուց, պ. բժիշկ, (Մտնում է Լուիզան):

ՏԵՍԱՐԱՆ VI

ԱԼԲԵՐՏ, ԱՆՏՈՒԱՆԵՏՏԱ ԵՒ ԼՈՒԻԶԱ

ԱԼԲ. ՐՏ. (Յոյց տալով Անտուանետուային): Ամեն ինչ զիտէ:

ԼՈՒԻԶԱ. Եւ ներսում է քեզ:

ԱԼԲԵՐՏ. Ներողութեան համար խօսք իսկ չէ եղել: Այն, ինչ որ ես ձեռք եմ բերել մտաւոր աշխատանքի աննկարագրելի չանքերի շնորհիւ, սա առաջարկեց մարդ հիացնող պարզութեամբ, — զոհարելով ինքն իրեն մերձաւորների բարօրութեան համար: Գերեզմանի ձանապարհին կանգնած է ժպտան երեսին ու շրթունքներին և այնտեղից ինձ համար ես յուսոյ ճառագայթներ է ուղարկում: Տեսնում ես, ամենահրաշալի զիտան անգամ անպաշտպան է մարդկանց աննպատ դատաս նից, այն ինչ, եթէ մի երեկայի կեանքն ազատելու համար ջուրը նետուեմ, այն ժամանակ ամենքը՝ հարուստ թէ աղքատ, ամենքը կզովարանեն ինձ: Հիտեաբար, կայ մեր արարքների ու գործերի մէջ մի բան, որ կարող է միացնել, շողկապել մարդկանց իւր գերագոյն գեղով: Եւ այդ գեղեցկութիւնը այն ձգտումն է, որ մարդկութիւնն ունի զէպի միակ լոյսը. ես այդ լոյսը որոնում եմ գլխիս, բանականութեանս մէջ, այն ինչ

պէտք է որոնել ու գտնել միայն սրտի մէջ: Մերձաւորի համար տանջուելու այդ անյաղուրդ կարիքն ամենրիս մէջ կայ, որքան էլ մենք անհետեւ համարենք այդ զգացումը: Մի բանի ժամ առաջ բիչ էր մնում շնչասպառ լինէի ինձ ամբողջպէս տիրապետող զայրոյթից, երբ այդ անհետեւ, ուրիշների համար կեանքս զոհաբերելու անտեղի կարիքն էի զգում մէջս: Այսօր միայն թեմա՞նք միայն կատասխանէ բեղք: Ասելը հեշտ է: Բայց յիշուի բնութիւնն այդպէ՞ս է: Աւժեղի իրաւունքը տիրապետում է միայն մարմնի, կեանքի վրայ, բայց ոչ մտքի վրայ: Մտքի, բանականութեան առաջ երբեքից պատկերացած ամենագերագոյն նշանը — խաչն է, այդ տանջանքի գործիքը: Ա՞րտեղից է բղձում այդ յո՞ժը, որ ամբողջ աշխարհի մարդկութիւնը բերում, կապում է նորա հետ մի ընդհանուր մտքով, ձգտումով, — զոհաբերել իրեն իւր մերձաւորի համար: Ծովային մակընթացութիւնը մտաւոր լուսատուի ձգողական յո՞ժն է մատնացոյց անում: Մի՞թէ մեր հոգեկան, անվերջ մակընթացութիւնները ձգում, բաշտում են դատարի, ամեն ինչից զուրկ երկնքից:

ԼՈՒԻՉԱ. Գու հաւատում ես:

ԱԼԲԵՐՏ. Ո՛չ: Որպէս զի հաւատամ, պէտք է մի շոշափելի, տեսանելի փաստ ունենամ. իսկ մենք շատ հեռու ենք դորանից: Օ՛, բանականութիւնը: Ինձ այնտեղ չէ առաջնորդում, որտեղ ես եմ կամենում:

ԼՈՒԻՉԱ. Միայն թէ յուսահատութեան չտանէ:

ԱԼԲԵՐՏ. Գործ, գործ: Ես կաշխատեմ գործել մինչև վերջը:

ԼՈՒԻՉԱ. Բայց արդե՞՞ք հոգեկան անդորրութիւն կտայ նա բեղ:

ԱԼԲԵՐՏ. Ես չեմ հաւատում Աստուծոյ, բայց մեռնում եմ այնպէս, որ կարծես թէ հաւատում էի նորան: Եւ հէնց այդտեղ է և իմ հոգեկան անդորրութիւնս: Ես ինձ առոյգ եմ ըլլում յո՞ժերի նոր հոսանք եմ զգում մէջս, որովհետեւ ինձ հասկացաւ այս երեխան, որ մեռնում է ինձ հետ: Ահա թէ որտեղից է բղձում իմ յո՞ժս: Իմ փրկութիւնս այն է, որ մի խեղձ, տղէտ ազգիկ իմ ձեռքիցս բռնած առաջնորդում է գէպի մի անյայտ, դեղեցիկ լոյս: Տեսնո՞ւմ ես, այժմ կարող եմ գտնել իրրե գիտնական, բայց գործել ինչպէս մի սովորական աղնիւ և պարզ մարդ: Կհասնենք արդեօք այն աստիճանին, որպէս զի միմիայն բանականութեամբ կարողանանք ըմբռնել բարոյական

բարձրագոյն գրութիւնները: Այս դէպքում բանականութիւնը իւր որոշ տրամաբանութիւնն ունի, իսկ հոգին՝ իւրը, որ անհասկանալի է ինձ համար, բայց պարզ ու որոշ Անտուանեստայի համար: Եւ երբ հարց է ծագում, թէ ի՞նչպէս մեռնենք, այսինքն աննպատակ չկորչենք՝ շնտառակ չլինենք, այլ աղնիւ ծանապարհով մահ ընդունենք, այդ դէպքում մենք՝ փիլիսոփաներս պէտք է բարձրագոյն տրամաբանութեան դասեր առնենք հասարակ, խոնարհ Անտուանեստաներից, որոնք պաշտում, հոգի են տալիս Աստուծոյ համար և օրինակ վերցնենք այնպիսի պարզ սրտերից, որոնք օրում հերոսաբար՝ ինչպէս գու:

ԼՈ ԻՉԱ. (Իրկախառնելով նորան): Ի՛նչ, դու կարող ես ասել, որ մեզնից սովորելու բան ունիս Գո՛ւ: Օ՛, Այլերս: Այժմ տեսնում եմ, որ մեր մէջ կարող է զոյութիւն ունենալ, միութիւն: Այժմ մենք նոր կեանք կստանանք կեանքի այն եղանակով, որ միշտ երազում էի: Մեր մէջ այլ ես ոչ մի խրատող, արգելափակ զոյութիւն չունի:

ԱԼԲԵՐՏ. (Ազատուելով). Արգելափակ չկա՞ր (Յոյց տալով կրծքի վրայ պատուաստի տեղը). Մոտայե՛լ ես:

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0315335

6225

